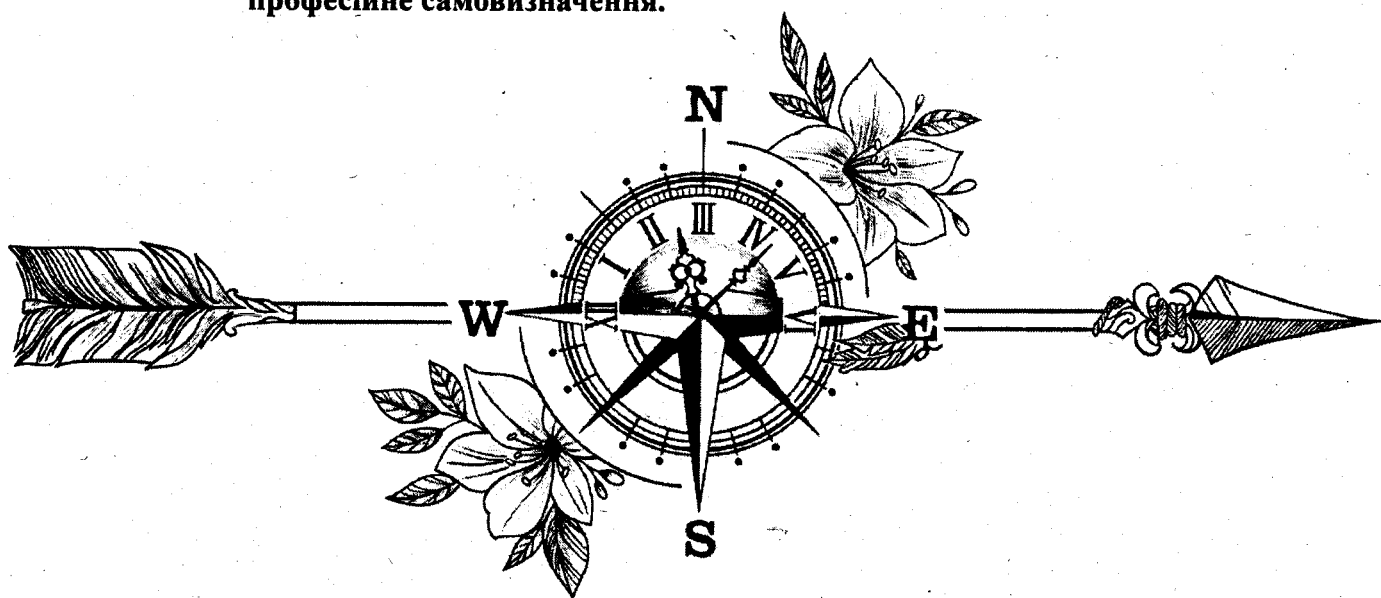

Профконсультація

Особливості професійного консультування старшокласників

Метою професійного консультування є допомога клієнту в дослідженні власної особистості, розумінні своїх стосунків із навколишнім світом, оцінюванні своїх профорієнтаційних проблем та в пошуку альтернативних варіантів їх подолання. Професійне консультування постає як спеціальна діяльність із надання психолого-педагогічної допомоги, що спрямована на актуалізацію, розвиток та усвідомлення людиною тих якостей та характеристик, які впливають на її професійне самовизначення.

Заріна ОХРИМЕНКО,
канд. пед.
наук, завідувач
лабораторії
виховання
готовності до
ринку праці
Інституту
проблем
виховання
НАПН України,
м. Київ

У проведенні професійної консультації виділяють два етапи — первинна профконсультація і поглиблена профконсультація. Первинна профконсультація — це форма консультації, що проводиться з групою, у процесі якої відбувається навчання правил вибору професії, надається інформація про різноманіття професій, про інтереси і схильності.

Результатом профконсультації є формування професійного плану опантанта, підвищення міри усвідомленості й відповідальності його вибору. Поглиблена профконсультація ґрунтується на глибоко-

му всебічному вивченні людини: її схильностей, інтересів, стану здоров'я і фізичного розвитку, рівня та структури уваги, типу мислення, особливостей характеру тощо. Водночас враховується думка вчителів і батьків, успішність навчання й особливості референтної групи (*інфографіка 1 на с. 58—59*).

Узагальнення цих даних дає можливість впливати на учнів не тільки для допомоги в професійному самовизначенні, а й для розвитку особистості загалом. Зразок плану індивідуальної профконсультації представлено в *додатку 1 на с. 67*.

Для забезпечення результативності та ефективності професійного консультування необхідно дотримувати таких принципів:

- принцип доброзичливого й безоцінного ставлення до клієнта, що передбачає вияв емоційної теплоти й поваги, уміння прийняти клієнта таким, яким він є, не оцінюючи й не засуджуючи його норми та цінності, стиль життя й поведінку;
- забезпечення конфіденційності зустрічі. Цей принцип означає, що консультант зберігає у таємниці все, що стосується клієнта, його особистих проблем і життєвих обставин (окрім випадків, передбачених законом, про що клієнта попереджає консультант);
- принцип добровільності, який означає, що клієнт сам звертається до консультанта, оскільки суб'єктивно відчуває труднощі у своєму житті та мотивований до сприйняття психологічної допомоги;
- принцип професійної вмотивованості консультанта означає, що він захищає інтереси клієнта, а не інших осіб чи організацій, не стає на бік жодного з учасників конфлікту, уникає упередженого ставлення;
- принцип відмови профконсультанта від порад чи рецептів (*інфографіка 2 на с. 60*).

ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Виділяють такі функції професійного консультування:

- інформаційну;
- діагностичну;
- розвивальну;
- активізувальну;
- прогнозувальну.

Інформаційна функція передбачає повідомлення учневі інформації про конкретні спеціальності й професії, а також інформації довідкового характеру (потреба в представниках певної

професії, вищі навчальні заклади, у яких можна отримати професійну підготовку за бажаною спеціальністю тощо).

Діагностична функція передбачає визначення рівня розвитку основних фізіологічних і психологічних особливостей учнів (*таблиця 1 на с. 61*).

Розвивальна функція робить акцент на розвитку необхідних якостей, здібностей, важливих у майбутній професії. Водночас діагностика виступає не лише як констатація актуального стану особливостей людини, а насамперед як підґрунтя для розроблення програми самовиховання.

Активізувальна функція спирається на активність самого суб'єкта професійного самовизначення. Головний зміст активізувальної профконсультації — психологічна підготовка особистості до визначення своєї позиції і прийняття самостійного рішення щодо професійного самовизначення (*додаток 2 на с. 68*).

Прогнозувальна функція пов'язана з прогнозуванням розвитку особистості у зв'язку зі здійсненими на неї впливами.

ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

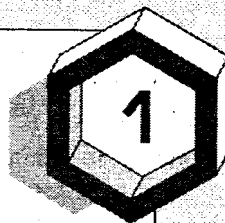
До основних форм професійного консультування відносять індивідуальну і групову консультацію.

Індивідуальна консультація — орієнтована на безпосередню взаємодію профконсультанта з оптантом (суб'єктом професійного самовизначення). Індивідуальна професійна консультація дає можливість максимально зосередитися на тих проблемах, які є індивідуальними перешкодами в професійному самовизначенні та становленні конкретної особистості.

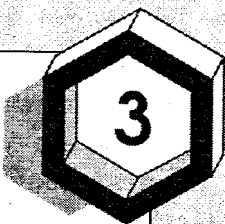
Методи індивідуального консультування: бесіда, інтерв'ю, діагностика, психобіографія тощо.

Основні завдання професійного

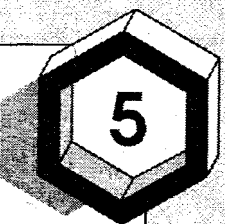
Конкретизація (з'ясування) профорієнтаційної проблеми клієнта. Це завдання полягає у вислуховуванні клієнта, спостереженні за ним. Унаслідок використання спеціальних прийомів вислуховування профконсультант приходиться до висновку про те, у чому саме полягає проблема.

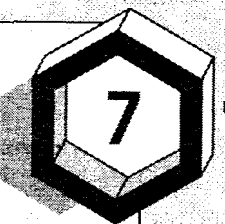
Інформування клієнта про сутність проблеми, яка виникла в нього, про реальний ступінь її серйозності. Тобто консультант не лише аргументовано пояснює клієнту, у чому полягає його проблема, а й зазначає причини її виникнення та способи практичного вирішення.

Вивчення психологом-консультантом особистості клієнта. Таке вивчення дає змогу з'ясувати, наскільки повно і глибоко розуміє клієнт свої проблеми та наскільки готовий до їх вирішення.

Чітке формулювання порад і рекомендацій клієнту з приводу того, як найкраще вирішити проблему. Водночас враховуються індивідуальні особливості клієнта та специфіка розуміння проблеми психологом. Поради та рекомендації повинні бути простими, короткими та зрозумілими учневі, а також придатними до виконання в реальних умовах життя школяра за відповідного контролю з його боку.

КОНСУЛЬТУВАННЯ (за Р. НЄМОВИМ)

2

Під час професійного консультування відбувається також просвітницьке інформування клієнта. Воно полягає в переданні учневі елементарних, життєво необхідних психолого-педагогічних знань та вмінь, оволодіння й правильне застосування яких клієнтом можливе без спеціальної психологічної підготовки.

4

Якщо з тих чи тих причин учень відмовляється від виконання порад та рекомендацій, які надає профконсультант, то останній не несе відповідальності за кінцевий практичний результат психологічного консультування, а лише за правильність своїх рекомендацій.

6

Навчання учня того, як найкраще уникнути в майбутньому подібних проблем. Це, зокрема, одне із завдань профілактики. Вирішуючи його, консультант домагається того, щоб учень самостійно міг попереджувати повторне виникнення подібної проблеми.

8

Не завжди учень може одразу і з розрахунком на успіх перейти до реалізації порад і рекомендацій, отриманих від профконсультанта. Інколи через недосвідченість та невміння учень припускається помилок і потребує оперативної допомоги. Тому завданням консультанта є надання допомоги клієнту у вигляді додаткових практичних порад, які пропонуються тоді, коли він вже розпочав вирішення проблеми.

Умови реалізації принципів профорієнтаційного консультування (за Р. Нємовим)

1

Клієнт повинен мати реальну проблему профорієнтаційного характеру та усвідомлене бажання якнайшвидше її вирішити.

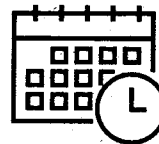
2

Профконсультант, до якого звернулися по допомогу, повинен мати досвід психологічного консультування і відповідну професійну психологічну підготовку.

3

Витрати часу на консультування мають бути достатніми для розуміння і пошуку оптимального розв'язку проблеми, яка хвилює клієнта, а також для успішного її подолання спільно з клієнтом.

4

Клієнт повинен чітко дотримувати наданих профконсультантом рекомендацій.

5

Створення сприятливого і відповідного психологічному консультуванню клімату.

Таблиця 1. Перелік профорієнтаційних діагностичних методик для використання в процесі професійної консультації

Назва методики, автор	Мета методики	Вік досліджених
Методика «Карта інтересів» за А. Голомштоком	Вивчення професійних інтересів та здібностей особистості	3—14 років
Методика «Встановлення професійного типу особистості» за тестом Голанда	Вивчення психологічної готовності учнів до трудової діяльності	9—11-ті класи
Методика «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей особистості» КОС-1 за В. Синяським, В. Федоришиним	Вивчення комунікативних і організаторських схильностей	14—17 років
Методика «Диференціально-діагностичний опитувальник» (ДДО) за Е. Клімовим	Під час відбору на різні види професій відповідно до класифікації типів професій	14—17 років
Методика «Пізнавальна потреба»	Встановлення інтенсивності пізнавальної потреби учня	Для учнів 3—11-х класів, батьків, учителів
Методика «ОДАНІ»	Вивчення інтересів та схильностей учнів	8—11-ті класи
Методика «Ціннісні орієнтації»	Вивчення системи ціннісних орієнтацій особистості	3—14 років
Тест Р. Амтхауре	Дає можливість отримати тестовий профіль за трьома параметрами: вираженість гуманітарних, математичних і технічних здібностей	3—14 років
Діагностика професійних намірів учнів (Е. Зеєр)	Дослідження стійкості професійних намірів	3—14—15 років
Опитувальник для визначення рівня професійної готовності (Л. Кабардинова)	Визначення схильності до певного типу професійної діяльності	3—14—15 років
«Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад і адаптація В. Чікер, В. Вінокурова)	Дає змогу визначити очікування та домагання людини стосовно роботи, яка задовольнить її професійні та життєві потреби	3—14—15 років

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФКОНСУЛЬТАТИВНОЇ БЕСІДИ

Бесіда — метод отримання інформації про особливості професійного становлення учня під час особистого спілкування учня і консультанта. Перед бесідою важливо ознайомитися з карткою індивідуально-первинної профконсультації (*інфгорафіка 3*).

Групова консультація характеризується взаємодією консультанта з групою опитантів і є однією з найдієвіших форм вирішення проблем професійного самовизначення особистості. Перевагою групової форми консультації є те, що особистість отримує інформацію про себе через зворотний зв'язок та емоційну підтримку від інших членів групи. Значну роль відіграють такі процеси розвитку особистості, як ідентифікація, рефлексія, індивідуалізація.

Методи групового консультування: бесіда, інтерв'ю, діагностика, профорієнтаційні ігри, тренінги, психологічні практикуми. Зразок групової профконсультації представлено в *додатку 3 на с. 69—70*.

ЗАГАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

1. Інформаційно-довідкові методи (професіограми, довідкова література, інформаційно-пошукові системи, екскурсії на підприємства і до вищих навчальних закладів, зустрічі з фахівцями, просвітницькі лекції про способи вирішення проблем професійного самовизначення, навчальні фільми тощо).

2. Діагностичні (спостереження, діагностичні профорієнтаційні методики, особистісні опитувальники, професійні проби, експертні оцінки тощо).

3. Методи морально-емоційної підтримки клієнта (приклади біографій відомих людей, групи спілкування «свято праці», профорієнтаційні ігри тощо). Зразок профорієнтаційної гри наведено у *додатку 4 на с. 71—73*.

4. Методи активізації пізнавальної діяльності клієнта (пізнавально-пошукові завдання).

5. Методи прийняття рішення і побудови перспектив професійного розвитку (побудова ланцюжка послідовних дій, що забезпечують реалізацію намічених цілей і перспектив; побудова системи різних варіантів дій клієнта, що дають змогу вибрати найбільш оптимальні варіанти перспектив; використання різних схем альтернативного вибору (у разі наявності) професії, навчального закладу, спеціальності (використовується зазвичай на завершальному етапі консультації).

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Специфіка і зміст профконсультації визначається профорієнтаційними завданнями кожного вікового періоду (*таблиця 2 на с. 65*).

Допрофесійний період охоплює початковий (пропедевтичний), розвідувально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи.

1. Початковий (пропедевтичний) етап: дошкільний вік, 1—4-ті класи. Передбачає ознайомлення дітей з деякими професіями; формування поваги до працівників, емоційно забарвленого позитивного ставлення до різних видів трудової та професійної діяльності, інтересу до пізнання своєї особистості; діагностику задатків, створення умов для реалізації здібностей дітей, проведення консультацій з батьками щодо їх розвитку; формування початкових загально-трудо-вих умінь та навичок, здатності до взаємодії з іншими в процесі діяльності, виховання загальної культури праці через залучення до посильних видів трудової діяльності. Результат — сформоване ставлення до себе, суспільства і професійної праці.

2. Розвідувально-пошуковий етап: 5—7-мі класи. Передбачає: формування ціннісних орієнтацій, мотивації самопізнання, установки на власну активність у професійному самовизначенні

Технологія проведення профконсультативної бесіди

Визначити цілі бесіди

1

Визначити тему та зміст бесіди відповідно до її цілей

2

Окреслити план бесіди

3

Конкретизувати ключові і контрольні питання

4

Спрогнозувати можливі утруднення в реалізації плану, складні ситуації, які можуть виникнути

5

Визначити можливі способи виходу з таких ситуацій

6

Визначити спосіб фіксації відповідей учня під час бесіди

7

Розробити план спостереження під час бесіди та можливості фіксування результатів спостереження

8

Визначити час і умови проведення бесіди

9

Запланувати моменти колекційного впливу

10

Проаналізувати й конкретизувати складений план

11

та оволодінні професійною діяльністю; систематичне ознайомлення з поширеними професіями; формування умінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування щодо вибору профілю подальшої освіти та трудової діяльності (навчальних закладів, факультативів, гуртків, секцій); створення умов для розвитку здібностей в різних видах трудової (та наближеної до професійної) діяльності; формування вмінь зіставляти вимоги професії до особистості з власними схильностями. Результат — вибір напряму (профілю) продовження освіти в старших класах та сфери самореалізації.

3. Базовий (визначальний) етап: 8—9(11)-ті класи. Передбачає: вивчення наукових основ вибору професії (класифікаційних ознак професій, їх вимог до людини, основних професійно важливих якостей, правил вибору професії); оволодіння методиками самопізнання, самооцінки, розвитку індивідуальних професійно важливих якостей; формування вміння зіставляти вимоги професій з власними можливостями та кон'юктурою ринку праці; створення умов для професійної проби в різних видах професійної (чи наближеної до професійної) діяльності; консультування щодо вибору професії та навчального закладу. Результат — сформованість особистісно значущого змісту вибору професії, стійкої професійної спрямованості (професійних намірів, планів оволодіння професією, професійної перспективи).

Професійний період охоплює етапи професійного навчання та адаптаційний.

4. Етап професійного навчання: професійний освітній заклад (10—11-ті класи, за наявності професійної підготовки). Передбачає: оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками; адаптацію до навчального закладу і нового соціального статусу; формування професійної мобільності, готовності до продовження професійної освіти і самовдосконалення, професійних інтересів; розвиток професійно важливих якостей; уточнення

подальших професійних планів і професійної перспективи. Результат — конкурентоспроможний спеціаліст на ринку праці, готовий до активної професійної діяльності.

5. Адаптаційний етап: професійна діяльність. Передбачає: створення умов для професійного зростання, повноцінної самореалізації особистості в професійній діяльності; адаптацію до трудового колективу, професії і нового соціального статусу; формування психологічної готовності до зміни професії та переорієнтації на нову діяльність. Результат — повноцінна реалізація можливостей особистості в професійній діяльності.

ПРОБЛЕМИ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ УЧНІ НА ПОЧАТКОВІЙ СТАДІЇ ОПТАЦІЇ

1. Оптант (оптант — людина, яка обирає професію) звертається за підтвердженням правильності вибору професії. У такому випадку важливо перевірити стійкість професійних намірів. Для цього рекомендовано провести бесіду про професійні плани, звернувши особливу увагу на узгодженість власних інтересів та змісту професії, наявність резервного професійного плану, ступінь продуманості способів здобуття професії, адекватність оцінки своїх можливостей в оволодінні вибраною діяльністю.

Діагностичні прийоми потрібно використовувати лише в тих випадках, коли бажана професія висуває жорсткі вимоги до психофізіологічних особливостей. Результати діагностики бажано детально обговорити з оптантом. Імовірні випадки, коли виявлені типологічні особливості можуть стати серйозною перешкодою для оволодіння професією. У такому разі потрібно разом із оптантом знайти найбільш оптимальні для нього сфери діяльності в руслі обраної.

2. Оптант звертається по допомогу, оскільки не знаходить виражених інтересів і здібностей, які б могли сприяти в професійному самовизначенні. Такі ситуації потребують тривалого

Таблиця 2. Особливості очікувань і профорієнтаційних проблем учнів різних вікових груп (за Н. Пряжніковим)

Вікова група	Типові очікування і проблеми	Основні акценти профконсультативної допомоги
Дошкільники	Інтерес до найбільш яскравих професій та професій батьків. Прагнення спробувати себе (в ігровій діяльності)	<ul style="list-style-type: none"> • Яскраві розповіді з прикладами про ті професії, які цікавлять дитину. • Програвання професій для усвідомлення їх змісту та значення. • Діагностика здібностей у дитини. • Консультування батьків щодо вибору гуртків для дитини
Учні 1—7-х класів	Інтерес до популярних (яскравих) професій. Прагнення пов'язати навчальні предмети з професіями. Вибір гуртків, секцій, профілю подальшого навчання тощо	<ul style="list-style-type: none"> • Цікаві розповіді про ті професії, які цікавлять. • Поступове розширення уявлень про світ професій. • Консультування дітей і батьків щодо вибору гуртків, секцій тощо. • Профільне консультування
Учні 8—9-х класів	Вибір профілю навчання. Більш конкретний інтерес до професій, до власної профпридатності. Вибір середнього професійного навчального закладу	<ul style="list-style-type: none"> • Профільне консультування. • Допомога в самопізнанні. • Консультування з приводу готовності до навчання в середніх професійних закладах
Учні 10—11-х класів	Професійне самовизначення	<ul style="list-style-type: none"> • Профконсультативна допомога в професійному самовизначенні
Випускники шкіл	Професійний вибір. Вибір закладу вищої освіти	<ul style="list-style-type: none"> • Допомога в конкретному виборі професії. • Коригування професійних планів

часу (приблизно 5—6 зустрічей). Найголовніше — активізувати інтерес оптанта до власного майбутнього. Діагностичне обстеження учнів у цьому випадку виконує не лише діагностичну функцію, а й активізувальну.

3. Звернення оптанта зумовлене труднощами вибору професії, з огляду на багатоманітність інтересів і здібностей старшокласника. Діагностика в цьому випадку відіграє диференціальну роль.

4. Звернення оптанта викликане розходженням думки учня і його батьків щодо професійного вибору. У цьому випадку бажано проводити

тактовну роботу як з учнями, так і їхніми батьками. Бажано послідовно відстоювати інтереси оптанта, виходячи з його реальних можливостей і схильностей. Діагностика цього разу слугує підтвердженням гіпотези профконсультанта (таблиця 3 на с. 66).

Причини помилкового вибору професії:

- ставлення до вибору професії як позитивного;
- необґрунтований погляд на деякі професії як на непрестижні;
- вибір професії під впливом батьків, друзів, близьких;

Таблиця 3. Кризи професійного становлення, з якими працює профконсультант

Криза	Причини	Способи подолання
Криза навчально-професійної орієнтації (14—15 або 16—17 років) на стадії оптації	Неможливість реалізувати свої професійні наміри. Вибір професії без урахування власних індивідуально-психологічних особливостей та психофізіологічних властивостей. Ситуативний вибір професійного навчального закладу	Психологічно компетентне професійне консультування. Коригування професійних намірів
Криза професійного вибору (16—18 років або 19—21 рік) на стадії професійної освіти	Незадоволеність професійною освітою та професійною підготовкою. Зміна соціально-економічних умов життя. Перебудова провідної діяльності	Активізація навчально-пізнавальної діяльності. Зміна мотивів навчально-професійної діяльності. Коригування вибору професії
Криза професійних експектацій (18—20 років або 21—23 роки) на стадії оптації	Труднощі професійної адаптації. Освоєння нової провідної діяльності. Розбіжність професійних очікувань та реальної дійсності	Активізація професійних зусиль. Коригування мотивів праці. Можлива зміна спеціальності та професії

- перенесення ставлень до людини на ставлення до професії;
- захопленість лише зовнішньою стороною професії або її статусом;
- ототожнення навчального предмета з професією;
- незнання або недооцінка своїх індивідуальних особливостей;
- незнання основного змісту дій або операцій бажаної професії або слабе уявлення про них.

Використані джерела

1. Зеер Э. Ф. Профориентология: Теория и практика: учеб. пособие для высшей школы. Москва: Академический Проект, 2006. 192 с.

2. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультативної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: науково-методичний посібник. Київ: Мегапринт, 2008. 76 с.
3. Професійна орієнтація: підручник / за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.
4. Пряжникова Е. Ю. Размышления о профессиональном самоопределении. *Вестник практической психологии образования*. 2007. № 3(12). С. 42—45.
5. Синявський В. В. Психологічні основи професійної консультації безробітних: навч.-метод. посіб. Київ: ІПК ДСЗУ, 2011. 90 с.
6. Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: дис.... доктора пед. наук. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 1996. С. 124—150.

ПЕРВИННА ПРОФЕСІЙНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Відомості про оптанта отримують під час первинної консультації. Профконсультант виявляє блоки тріади:

- «хочу» — інтереси і схильності;
- «можу» — можливості особистості;
- «треба» — потреба суспільства в кадрах.

Первинна консультація вважається достатньою, якщо виявлені всі компоненти тріади і вони узгоджені між собою. Якщо немає даних хоча б щодо однієї з позицій тріади або їх не узгоджено, то необхідна поглиблена індивідуальна консультація, спрямована на усунення дефекту відсутності інформації. Кожний конкретний випадок консультант відносить до певного типу ситуацій і будує програму роботи відповідно до цього типу.

Тип 1. «Нульовий» варіант консультації. Оптанта не має власного професійного плану, що підтверджується в бесіді. Учень не визначився з майбутньою професією.

Тип 2. Альтернативний варіант консультації. На первинній консультації оптанта має два чи декілька варіантів професійного плану. Або є кілька варіантів бажаної професії, або учень ще не визначився з майбутньою професією.

Тип 3. Підтверджувальний варіант консультації. Оптанта хоче підтвердити правильність свого вибору. Завдання профконсультанта — підтвердити або відхилити зроблений вибір.

Тип 4. «Конфліктний» варіант консультації. Під час первинного консультування виявляються конфліктні ситуації. Конфлікти можуть бути різними: батьки не згодні з вибором молоді людини, оптанта не вірить у свої сили, має завищений рівень очікувань, відчуває труднощі в спілкуванні, прагне об'єктивної оцінки своїх можливостей.

Тип 5. Консультування як реалізація мотиву пізнання. Оптанта має бажання розібратися у своєму характері, подолати труднощі спілкування. За мотивами такі звертання можуть бути віднесені до «підтверджувального» варіанта. Але зазвичай під час бесіди виявляється інтерес особи до пізнання своїх здібностей без зіставлення результатів дослідження з професійною діяльністю.

План проведення професійної консультації

1. Визначення запиту оптанта.
2. Виявлення групи професій, найбільш відповідних індивідуально-психологічним особливостям людини, стану її здоров'я, схильностям і здібностям.
3. У разі необхідності, проведення коригування професійного плану особистості, її мотиваційно-потребової сфери, актуалізації мотивів професійного самовизначення.
4. Формування професійного плану оптанта.
5. Складання профконсультативного прогнозу.
6. Спільне розроблення стратегії дій для досягнення визначеної мети.

ЕТАПИ АКТИВІЗУВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Мета: оптимізація профорієнтаційної самодіяльності учня на основі активізації особистісних аспектів професійного самовизначення (самопізнання, самооцінка та потреба в самовдосконаленні).

1. Попередній етап. Ще до зустрічі зі старшокласником визначити можливу проблему й окреслити способи її вирішення.
2. Загальна оцінка ситуації консультування за такими складниками:
 - особливості учня (у чому він сам бачить проблему);
 - умови консультування (наскільки вони дозволяють вирішити проблему учня);
 - самооцінка профконсультанта (наскільки він готовий допомогти учневі).
3. Уточнення профконсультаційної гіпотези, яка охоплює загальне уявлення про проблему клієнта і можливі способи та засоби вирішення цієї проблеми.
4. Спільне з учнем уточнення проблеми і цілей подальшої роботи.
5. Загальне вирішення виділеної проблеми.
6. Завершальний етап. Підбиття підсумків, прийняття конкретного рішення, надання рекомендацій учню.

ПРИКЛАД ГРУПОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Особи, для яких проводиться професійна консультація: учні 9—10-х класів.

Бажана кількість учасників: від 2 до 15 осіб.

Тема. Моя майбутня професія

Мета: поглиблення знань учнів про особливості бажаної професії (проводиться з учнями, які здійснили професійний вибір, але недостатньо усвідомлюють вимоги майбутньої професії).

Вступне слово. Фізичний, духовний, соціальний, психічний розвиток особистості відбувається в діяльності. Основними видами діяльності людини є гра, навчання, праця. За спрямованістю виділяють пізнавальну, громадську, художню, спортивну, технічну, ремісницьку та гедонічну (спрямована на отримання задоволення) діяльність та спілкування. Професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху. Однак такий шлях буде успішним, лише коли професійна діяльність набуде особистісного відтінку, тобто коли особистість матиме змогу реалізувати себе через діяльність.

Дискусійне питання до учнів. У чому ж секрет? Чому одних працівників називають професіоналами, а про інших цього не говорять?

Слово профконсультанта. Професіоналом зазвичай вважають людину, яка оволоділа знаннями, нагромадженими людством у відповідній професійній сфері, та вміє застосовувати ці знання на практиці, а також є вправною в їх застосуванні. Найперше, що властиво справжньому професіоналу, — це зануреність і захопаність у свою справу, почуття професійної гордості, професійна самоідентифікація. Професіонал проявляє свою компетентність насамперед у вирішенні проблемних питань, які потребують творчості, нових підходів і оригінальних рішень. Що вищий рівень професійності, то вищий рівень компетентності.

Становлення професіонала відбувається в процесі *професіогенезу* — це розвиток особистості, зміни й перетворення її психологічної структури, зумовлені засвоєнням і виконанням професійної діяльності. Особистий професіогенез охоплює розвиток професіонала, від моменту самостійного і свідомого вибору професії та закінчуючи професійною самореалізацією.

Завдання для учнів. Заповнити план-схему характеристики майбутньої професії.

План-схема характеристики майбутньої професії

I. Загальні дані про професію

1. Історія виникнення професії.
2. Зміни, які відбулися у професійній діяльності у зв'язку з науково-технічним прогресом.
3. Соціально-економічне значення і місце професії в народному господарстві.
4. Перспективи розвитку професії.
5. Розгалуження професії за спеціальностями.

II. Характеристика процесу праці

1. Сфера діяльності і вид праці: матеріальне виробництво, сфера обслуговування, сфера інтелектуальної праці; праця ручна, механізована, змішана, управління автоматами; праця

в індивідуальному виробництві; праця у серійному виробництві; праця в технічній системі, системі «людина—людина», «людина—природа» тощо.

2. Продукція.

3. Основні знаряддя праці: речові; функціональні.

4. Основні виробничі операції, професійні обов'язки, опис робочого місця.

5. Робоча поза.

6. Застосування технічних засобів.

7. Види труднощів, помилок, аварій з вини працівника.

8. Організація праці і характер соціальних зв'язків (праця індивідуальна чи в колективі; виконавча, керівна; ділові контакти).

III. Санітарно-гігієнічні умови праці

1. Мікрокліматичні умови: робота у приміщенні чи на повітрі, запиленість, шум, вібрація, освітлення, температура.

2. Режим і ритм праці: змінність, темп (заданий чи вільний), монотонність, вільний час, відпустка.

3. Можливості виробничого травматизму; професійні захворювання.

4. Медичні протипоказання.

IV. Психологічні вимоги професії до працівника

1. Характеристика різних видів сприймання інформації у професійній діяльності: гострота і точність зорового та слухового сприймання; точність тактильних і рухових відчуттів та сприйняття; правильне сприймання статичних і рухомих об'єктів, рівновага тощо.

2. Моторні (рухові) дії: сила, точність, швидкість, темп, ритм, координація рухів, швидкість реакцій.

3. Інтелектуальна сфера: особливості уваги (стійкість, зосередженість чи розподіл, обсяг уваги, мимовільність); особливості пам'яті (короткочасна, тривала, оперативна, слухова, зорова, рухова); спостереження у професійній діяльності; мислення: репродуктивне чи творче, образне чи словесно-логічне, практичне, оперативне; вирішення оперативних завдань, контроль; теоретичне мислення.

4. Емоційно-вольові якості особистості: самовладання за дії сильних, несподіваних подразників та в інших напружених ситуаціях; витривалість (психічна і фізична); урівноваженість (рівний характер і настрій, спокій у спілкуванні з людьми, стриманість, зібраність); рішучість, упевненість у собі, схильність до ризику.

5. Ділові якості: ініціативність, допитливість, енергійність, самостійність, організованість, дисциплінованість, відповідальність, принциповість, комунікабельність, правильна самооцінка.

6. Моральні якості особистості: справедливість, чесність, чуйність, турботливе й уважне ставлення до людей, доброзичливість, сумлінність.

7. Вплив професії на загальний культурний рівень, на формування сенсомоторної діяльності, розумових здібностей і характер.

(Обговорення результатів завдання відбувається індивідуально).

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА ГРА ДЛЯ ПІДЛІТКІВ «ОСТРІВ» (Н. ПРЯЖНІКОВ)

Ця гра ознайомлює школярів із «непрестижними» професіями. Але мета — орієнтувати хлопців і дівчат на непривабливі професії — не ставиться прямо. Гра розрахована на роботу з класом (учнями 8—9-х класів, хоча вона може викликати інтерес і в десяти-, одинадятикласників).

Тривалість гри — приблизно один урок. Але якщо вона проводиться після уроків, то час може бути збільшено, тоді гра проходить цікавіше. На класній дошці фіксуються основні ідеї учасників і відбиваються результати рішень групи.

Перебіг гри

Класу повідомляється назва гри — «Острів» — і зачитується загальна інструкція. Уявіть, що ми всі якимось дивом опинилися на далекому острові в океані, де у південних тропічних широтах. У нас залишилося деяке особисте майно: те, що було в кишенях, сумках. Коли нас врятують, невідомо. Щонайменше два місяці ми повинні прожити на цьому острові.

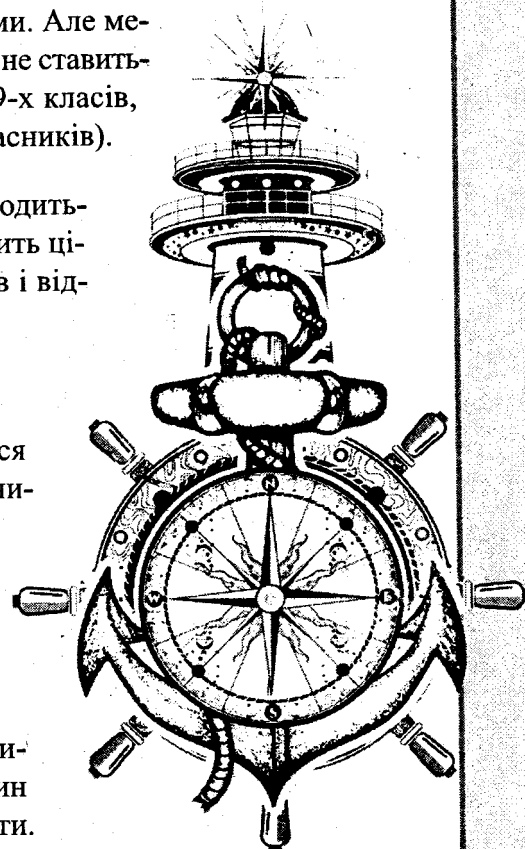
Перед нами постають два основні завдання. Перше — вижити. Друге — залишитися цивілізованими людьми. За 40 хвилин ми маємо довести самим собі, що ці завдання можна вирішити.

Отже, ми сидимо на березі й обговорюємо, що нам робити далі. Я поки що виконуватиму роль старшого. Але потім ви оберете собі іншого керівника. Якщо ми зуміємо домовитися про основні способи розв'язання наших завдань, а також про розподіл обов'язків, то зможемо вижити і зберегти свою гідність.

Далі ведучий зображує на дошці загальний план острова. Важливо відзначити, що тут є джерело чистої прісної води, а також сказати, що на острові водяться дрібні звірі і птахи, у прибережних водах є риба, ростуть якісь їстівні рослини. Але, за умовою гри, на острові немає печери, придатної для проживання. Немає також інших людей, інакше вся гра перетвориться на з'ясування взаємин із ними.

Потім школярі пропонують, що їм необхідно зробити для виживання. Зазвичай, це — будівництво житла, організація харчування, керування групою, полювання і рибальство, чергування, підтримка вогню тощо. Усе це ведучий записує на дошці як перелік у першому стовпчику таблиці.

Усі пропозиції обговорюються, і в результаті на дошці залишаються найбільш важливі напрями роботи. Після того як написаний перелік робіт, необхідних для виживання, загальними зусиллями визначається, скільки осіб потрібно для кожної роботи. Ці підрахунки прово-

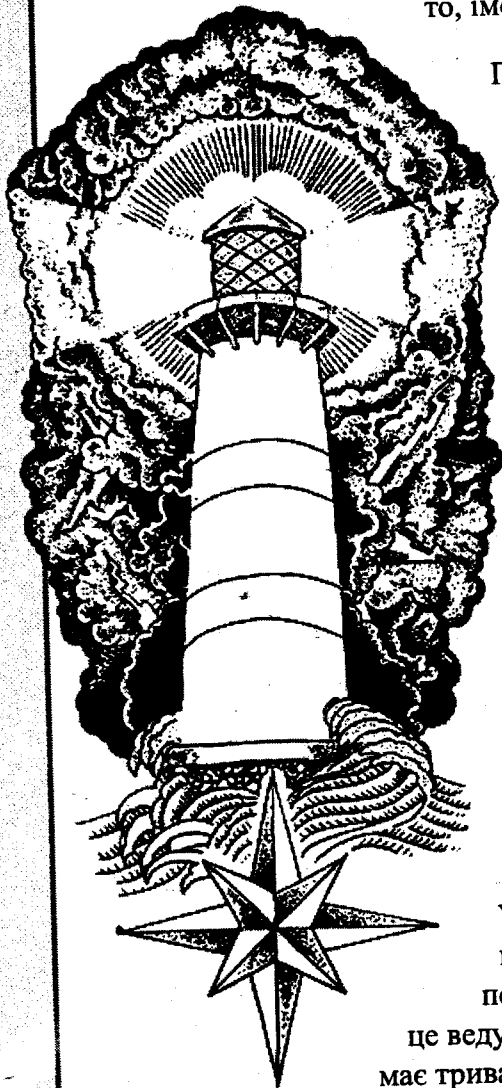
дяться з урахуванням загальної кількості учасників гри разом із ведучим. На дошці, навпроти кожного напрямку робіт, записується необхідна кількість працівників. Водночас хто-небудь з учасників може сказати, що ті самі люди здатні одночасно виконувати різні роботи. Ведучий зауважує, що в особливих випадках це, звісно, допустимо, але важливо за конкретним гравцем закріпити визначений вид діяльності, щоб було видно, хто за що відповідає. Бажаємо не затягувати перші етапи гри: проводити їх динамічно. Водночас у процесі гри ведучий постійно нагадує учасникам, що вони повинні укластися в 40 хвилин (завершити гру до дзвоника чи якогось установленого часу), інакше вважатиметься, що група не змогла вирішити поставлених завдань, а витратила всі сили на суперечки.

Далі ведучий пропонує підняти руки тим, хто хотів би виконувати ті чи ті види робіт. По черзі розглядається кожен вид. Кожен гравець може брати участь тільки в одному виді робіт. На дошці поруч із необхідною кількістю працівників записується кількість охочих цю роботу виконувати. Зазвичай у цей момент виникає деяка невідповідність. Саме вона і стає предметом для обговорення. Ведучий може зайняти визначену позицію: «Якщо ви не в змозі забезпечити необхідну кількість працівників на кожен напрям роботи, то, імовірно, не зможете і вижити в умовах острова».

Після цього ведучий задає подальший порядок гри. З кожного виду роботи утворюється група, що сідає за окремий стіл. Протягом 3—5 хвилин обговорюється, як виконати свою роботу, виходячи з реальних можливостей. Нагадаємо, що за умовою гри школярі опинилися на острові з усім своїм майном (у кишенях, сумках тощо).

Представники групи коротко розповідають усьому класу про те, як вони збираються будувати житло, готувати їжу, полювати, ловити рибу тощо. Клас ставить питання і потім вирішує, чи здатна певна група виконати свою роботу. Наприклад, у групи «організація харчування» можна поцікавитися, у чому вони збираються готувати їжу, у групи «полювання-рибальство» — чим вони збираються ловити рибу тощо. Усе це ведучий зазначає на дошці (навпроти кожного виду робіт оцінюється готовність кожної групи в балах).

Потім (для ускладнення гри) ведучий може заявити, що його вразила невідома тропічна хвороба і він уже не може керувати групою. Тому терміново потрібно вибрати нове керівництво. Також визначається, скільки осіб для цього потрібно. Учасники висувають кандидатів. Іноді група вибирає одного керівника з одним-двома помічниками (особливо якщо клас поступово стає некерованим). Обрані керівники займають місце ведучого, а ведучий сідає за останню парту. Етап зміни керівника має тривати 2—3 хвилини.

Далі ведучий може заявити, що він унаслідок хвороби поступово перетворився на «злого духа», що буде створювати групі всілякі перешкоди. Наприклад, зненацька напустить хворобу на окремих (найбільш активних) учасників, за допомогою урагану зруйнує деякі будівлі, чинитиме різноманітні «злі чудеса» (скажімо, оголосить, що деякі риби мають душу і розум, тому вживати їх у їжу — злочин) тощо.

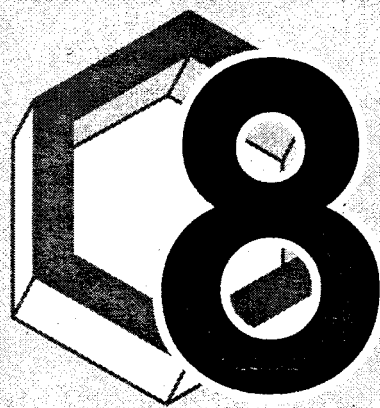
У якийсь момент ведучий натякає учасникам, що на острові може виникнути епідемія, тому що тропічна їжа незвична для європейців і весь острів уже покритий відходами, які просто нікуди подіти і які стають осередками серйозних інфекцій. Іншими словами, він спонукує учасників до спорудження туалету, про який вони часто забувають. Також можна натякнути групі на необхідність вирити вигрібну яму для харчових відходів. Якщо група вирішує спорудити такий важливий для цивілізованого життя об'єкт, то зробити це треба в стислий термін і за всіма правилами, тобто визначити, скільки потрібно для цього працівників і хто саме буде цим займатися. Важливо визначити, хто постійно підтримуватиме порядок у туалеті, і взагалі розібратися зі сміттям на території острова... Нерідко багато підлітків соромляться виконувати таку роботу, прагнучи займатися більш престижними справами, тому є ризик, що епідемія вразить більшість гравців. Буває так, що група з самого початку грає невдало (школярі багато сперечаються одне із одним, мало добровольців на відповідальні роботи тощо). У таких випадках втручання ведучого в ролі «злого духа» може взагалі деморалізувати учасників, тому кількість і «якість» труднощів мають бути розумними. Нарешті, за 3—5 хвилин до кінця заняття ведучий припиняє гру й організовує її обговорення.

Обговорення гри. Ведучий запитує учасників: «Чи вдалося нам вижити?». Учні повинні коротко обґрунтувати свої висновки. Ведучий може також висловити свою думку із цього приводу. Потім він ставить запитання: «Чи вдалося остров'янам зберегти людське обличчя у важких умовах?». Під час відповіді учнів на це питання ведучий може звернути їх увагу на такі моменти: чи надавалася медична допомога хворим, чи було організоване дозвілля, чи учасники турбувалися тільки про «виживання», ніяк не піклуючись про свою душу, чи виникали скандальні ситуації між учасниками тощо.

Коментарі для ведучого. Учасники разом із ведучим можуть захопитися якимось одним аспектом гри, наприклад занадто докладно обговорювати конкретні види роботи. Тоді на всю гру може просто не вистачити часу.

Інші типові труднощі — виникнення хаосу, коли учасники починають занадто жваво сперечатися, перебивати одне одного. Часто виникають труднощі під час оцінювання класом своєї готовності спорудити туалет. Хтось навіть може заявити, що «тільки в північних країнах, в умовах холоду, що консервує, зараза зберігається надовго, а в тропіках без туалету можна обійтися». Ведучому варто зауважити, що навіть багато тварин на рівні інстинктивних рефлексів прагнуть закопувати свої випорожнення (можна згадати собак, що активно працюють задніми лапами).

Досвід проведення гри показує, що не завжди учасники готові визнати, що їхні ігрові дії виявилися невдалими. Іноді хтось говорить, що в реальних умовах він би поведився «набагато активніше і шляхетніше». Тоді ведучий повинен пояснити, що гра — це теж модель реальності.

МЕТОДИК ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ДО ВИБОРУ НАПРЯМУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

1

ОПИТУВАЛЬНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ОПГ (автор Л. Кабардова)

Опис методики. В основу цього опитувальника покладений принцип самооцінювання учнями: своїх можливостей у реалізації певних умінь (навчальних, творчих, трудових, соціальних тощо); реального, пережитого й сформованого в особистому досвіді емоційного ставлення, яке виникає щоразу під час виконання описаних в опитувальнику видів діяльності; бажання або небажання отримувати оцінку своєї майбутньої діяльності.

Інструкція. Уважно прочитайте твердження. До кожного поставлено 3 запитання. Оберіть на кожне один із варіантів відповіді, позначений балом.

Запитання 1 (оцінює вміння). Наскільки добре ви вмiєте робити те, що написано у твердженні:

- роблю, зазвичай, добре — 2;
- роблю посередньо — 1;
- роблю погано — 0.

Запитання 2 (ставлення). Які відчуття виникли у вас, коли ви це робили:

- позитивні (приємно, цікаво, легко) — 2;
- нейтральні (байдуже) — 1;
- негативні (неприємно, нецікаво, важко) — 0.

Запитання 3 (бажання). Хотіли б ви, щоб описана в запитанні дія була частиною вашої майбутньої діяльності:

- так — 2;
- байдуже — 1;
- ні — 0.

Свої відповіді ви заносите до таблиці відповідей. До кожної клітинки таблиці відповідей ви повинні поставити бали, що відповідають вашим відповідям на всі 3 питання. У кожному твердженні оцінюєте спочатку ваше «вміння» (1), потім — «ставлення» (2) і потім — «бажання» (3). У цій самій послідовності проставляєте оцінні бали в клітинку таблиці. Якщо ви ніколи не робили того, що написано в запитанні, то замість балів поставте в клітинку прочерки в перших двох питаннях (1 і 2) і спробуйте відповісти тільки на третє запитання.

Текст опитувальника

1. Робити виписки, вирізки з різних текстів, групувати їх за певною ознакою.
2. Виконувати практичні завдання на лабораторних роботах із фізики.
3. Тривалий час самостійно, терпляче виконувати всі роботи, що забезпечують ріст і розвиток рослин.
4. Складати вірші, оповідання, замітки, писати твори, які багатьма визнаються цікавими, вартими уваги.
5. Стримувати себе, не «випускати» на оточення своє роздратування, гнів, образу, поганий настрій.
6. Виділяти з тексту основні думки й складати на їх основі короткий конспект, план, новий текст.
7. Розбиратися у фізичних процесах і закономірностях, розв'язувати задачі з фізики.
8. Проводити регулярні спостереження за рослинами, що розвиваються, і записувати дані спостереження в спеціальний щоденник.
9. Майструвати гарні вироби своїми руками з дерева, тканини, металу, засушених рослин, ниток.
10. Терпляче, без роздратування пояснювати кому-небудь, що він хоче знати, навіть якщо доводиться повторювати це кілька разів.
11. У письмових роботах з української мови, літератури легко знаходити помилки.
12. Розумітися на хімічних процесах, властивостях хімічних елементів, вирішувати завдання з хімії.
13. Розбиратися в особливостях розвитку й у зовнішніх розпізнавальних ознаках численних видів рослин.
14. Створювати закінчені твори живопису, графіки, скульптури.
15. Багато й часто спілкуватися з різними людьми, не втомлюючись від цього.
16. На уроках іноземної мови відповідати на запитання і ставити їх, переказуючи тексти і складаючи оповідання на задані теми.
17. Налагоджувати які-небудь механізми (велосипед, мотоцикл), ремонтувати електротехнічні прилади (пилосос, праску, світильник).
18. Свій вільний час витратити переважно на догляд і спостереження за якою-небудь твариною.
19. Складати музику, пісні, що мають успіх в однолітків і дорослих.
20. Уважно, терпляче, не перебиваючи, вислуховувати людей.
21. У разі виконання завдань з іноземної мови без особливих труднощів працювати з текстами.
22. Налагоджувати й лагодити електронну апаратуру (приймач, магнітофон, телевізор, комп'ютер, мобільний телефон).
23. Регулярно, без нагадування дорослих, виконувати необхідні для догляду за тваринами роботи: годувати, чистити, лікувати, тренувати.
24. Привселюдно, для багатьох глядачів, грати ролі, наслідувати, зображувати будь-кого, декламувати вірші, прозу.
25. Захоплювати справою, грою, розповідями дітей молодшого віку.
26. Виконувати завдання з математики, хімії, у яких потрібно скласти логічний ланцюжок дій, використовуючи водночас різні формули, закони, теореми.

27. Ремонтувати замки, крани, меблі, іграшки.
28. Розбиратися в породах і видах тварин: коней, птахів, риб, комах; знати їхні характерні зовнішні ознаки й звички.
29. Завжди чітко бачити, що зроблено письменником, драматургом, художником, режисером, акторами талановито, а що ні, уміти обґрунтувати це усно або письмово.
30. Організувати людей на які-небудь справи, заходи.
31. Виконувати завдання з математики, що вимагають доброго знання математичних формул і законів та вміння їх правильно застосовувати в розв'язанні.
32. Виконувати дії, що вимагають досконалої координації рухів і вправності рук: працювати на верстаті, на електричній швейній машинці, робити монтаж і збірку виробів із дрібних деталей.
33. Відразу помічати найменші зміни в поведінці або в зовнішньому вигляді тварини або рослини.
34. Грати на музичних інструментах, привселюдно виконувати пісні, танцювальні номери.
35. Виконувати роботу, що вимагає обов'язкових контактів із великою кількістю різних людей.
36. Виконувати кількісні розрахунки, підрахунки даних (за формулами і без них), виводити на основі цього різні закономірності, висновки.
37. З типових деталей, призначених для збирання певних моделей, виробів конструювати нові, придумані самостійно.
38. Спеціально поглиблено вивчати біологію, анатомію, ботаніку, зоологію, читати наукову літературу, слухати лекції, наукові доповіді на цю тему.
39. Створювати на папері нові оригінальні, цікаві моделі одягу, зачісок, прикрас, інтер'єру приміщень, конструювати новинки.
40. Впливати на людей: переконувати, запобігати конфліктам, улагоджувати сварки, вирішувати суперечки.
41. Працювати з умовно-знаковою інформацією: складати й малювати карти, схеми, креслення.
42. Виконувати завдання, у яких потрібно подумки уявити розташування предметів або фігур у просторі.
43. Тривалий час займатися дослідницькими роботами в біологічних гуртках, на біостанціях, у зоологічних гуртках і розплідниках.
44. Швидше й частіше за інших помічати у звичайному незвичайне, дивне, прекрасне.
45. Співпереживати людям (навіть не дуже близьким), розуміти їхні проблеми, надавати посильну допомогу.
46. Акуратно й безпомилково виконувати «паперову роботу»: писати, виписувати, перевіряти, обчислювати.
47. Вибирати найбільш раціональний (простий, короткий) спосіб розв'язання задачі: технічної, логічної, математичної.
48. Під час роботи з рослинами або тваринами добре переносити ручну працю (фізична праця), несприятливі погодні умови, бруд, специфічний запах тварин.
49. Наполегливо, терпляче досягати досконалості у створенні здобутку або виконанні діяльності (у будь-якій сфері творчості).
50. Говорити, повідомляти що-небудь, викладати свої думки вголос.

Бланк відповідей ОПГ

Шифр _____ Дата заповнення _____

	1	2	3		1	2	3		1	2	3		1	2	3		1	2	3
1				2				3				4				5			
6				7				8				9				10			
11				12				13				14				15			
16				17				18				19				20			
21				22				23				24				25			
26				27				28				29				30			
31				32				33				34				35			
36				37				38				39				40			
41				42				43				44				45			
46				47				48				49				50			

Опрацювання результатів опитувальника

Верхні клітинки п'яти стовпців позначити відповідно до типів професій: 1 — «Л—3», 2 — «Л—Т», 3 — «Л—П», 4 — «Л—ХО», 5 — «Л—Л».

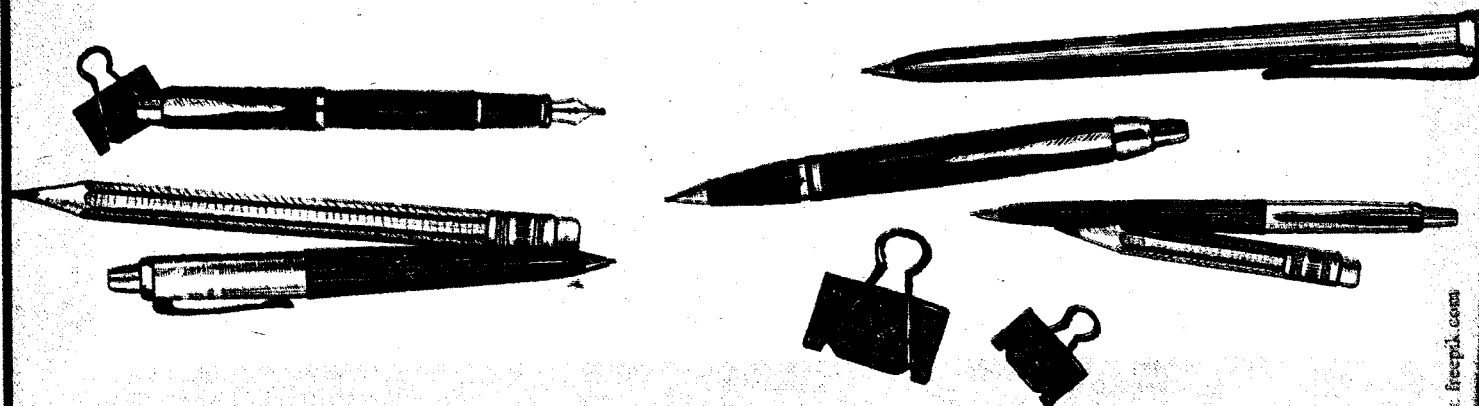
Починаючи обробку результатів, знайти в таблиці відповіді ті номери запитань, які оцінено в 0 балів або прочерком. За подібного оцінювання «умінь» наступні дві оцінки на це питання (2 і 3-тя) під час підрахунку загальних сум балів по цих шкалах не враховуються (умовно їх можна в таблиці викреслити).

Потім підраховується загальна сума балів, набрана в кожній професійній сфері: окремо — «уміння», окремо — «емоційне ставлення», окремо — «професійні побажання». У результаті цього підрахунку з'являється наочна картина співвідношень оцінок за трьома шкалами: умінь, емоційного ставлення й професійних побажань, перевагами в кожній професійній сфері й за кожним конкретним питанням (видом діяльності).

Оцінювання результатів

Порівняння й вибір найбільш підходящої для певного учня професійної сфери (або кількох сфер) роблять на основі зіставлення, по-перше, сум балів, набраних різними професійними сферами окремо за шкалами «уміння», «емоційне ставлення», «професійна перевага». Звертається увага на ту або ті професійні сфери, у яких ці суми найбільші. Потім порівнюються в кожній сфері суми балів, набрані за даними трьох шкал, між собою. Позитивно оцінюється таке сполучення, у якому оцінки за 2—3 шкалами сполучаються кількісно з реальними вміннями учня, тобто з першою оцінкою. Наприклад, співвідношення трьох оцінок типу «10—12—11» більш позитивне, ніж співвідношення «3—18—12». Перевага в першому прикладі більше обґрунтована наявністю відповідних умінь.

Обов'язково аналізуються у всіх сферах запитання, які оцінено найвище, тобто «2—2—2» (насамперед), а також запитання, у яких дві найвищі оцінки сполучаються із середньою («2—2—1» або «1—2—2»). Це необхідно, по-перше, для того, щоб звузити всю професійну сферу до декількох спеціальностей цієї сфери. Наприклад, робота в галузі «Л—3» може здійснюватися з «буквами, словами, текстом» — програміст, математик, економіст тощо. По-друге, для того щоб «вийти» за межі однієї сфери на професії, що мають проміжне положення між різними сферами. Наприклад, вчитель математики («Л—Л» і «Л—3»), модельєр («Л—ХО», «Л—Т») тощо.

Використані джерела

Психологическое сопровождение выбора профессии в школе: учебное пособие. Санкт-Петербург: ООО Издательство «Северо-Запад», 2006. 176 с.

2

МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ОДАНІ-2 (виявлення інтересу учня до профільних навчальних предметів)

Інструкція. Уважно прочитайте запитання, усвідомте, про що в ньому йдеться. Свою відповідь запишіть у клітинці цього бланку. Водночас слід стежити, щоб номер клітинки збігався з номером запитання. Так почергово дайте відповідь на всі запитання.

Якщо вам дуже подобається робити те, про що йдеться в запитанні, то напишіть у відповідній клітинці два плюси (+ +). А якщо просто подобається — напишіть один плюс (+). Може статися так, що ви ніяк не можете визначити, чи подобається вам це, чи ні. Тоді напишіть у відповідну клітинку нуль (0).

Коли ж ви відчуєте, що вам ніяк не подобається робити те, про що йдеться у запитанні, то у відповідній клітинці запишіть один мінус (—), а коли дуже не подобається, то два мінуси (— —). Може статися, що на якоесь запитання у вас виникнуть одразу дві протилежні відповіді або відповідь, що залежить від якоїсь додаткової умови. Наприклад, так: «Якби це було вдома, то мені подобається, а якщо в іншому місці, то зовсім не подобається». У такому разі самостійно і швидко визначте самі, яка із цих позначок — плюс, мінус чи нуль — є, на вашу думку, найближчою до істини. Її й напишіть у відповідній клітинці. Коли відповісте на всі запитання, обчисліть, будь ласка, скільки всього плюсів і мінусів ви поставили в кожній вертикальній колонці й запишіть результати внизу під кожною колонкою. На нулі не звертайте уваги, їх підраховувати не потрібно.

Аркуш запитань ОДАНІ-2

Чи подобається вам?

1. Читати популярну літературу з фізики.
2. Читати популярні дописи, статті або книжки з математики.
3. Читати науково-популярні журнали, статті з радіотехніки.
4. Читати науково-популярні технічні журнали і статті.
5. Читати науково-популярну літературу з хімії.
6. Читати літературу про рослини або про тварин.
7. Читати популярні статті, нариси з медичних питань.
8. Читати літературу з географії.
9. Читати літературу про історичні події або про відомих історичних діячів.
10. Читати твори класиків світової художньої літератури.
11. Читати літературу з питань мистецтва.
12. Читати літературу з питань педагогіки (про роботу школи, учителя, вихователя тощо).
13. Читати літературу з питань філософії або психології.
14. Читати літературу (статті, нариси) з питань економіки або фінансів.
15. Читати літературу з питань кулінарії, моделювання одягу або ведення домашнього господарства.
16. Читати літературу військової тематики.
17. Читати нариси, статті або книжки з питань спорту.
18. Вивчати фізичні явища, ознайомлюватися з відкриттями в галузі фізики.
19. Дізнаватися про наукові розробки в математиці.
20. Вивчати схеми радіотелевізійної або автоматичної апаратури, комп'ютерні програми.
21. Цікавитися новинками техніки.
22. Ознайомлюватися з питаннями хімічного виробництва або експериментальної хімії.
23. Ознайомлюватися з питаннями біології чи зоології.
24. Ознайомлюватися з питаннями анатомії і фізіології людини.
25. Ознайомлюватися з питаннями географічних, геологічних або археологічних досліджень.
26. Ознайомлюватися з питаннями історії розвитку різних народів і держав.
27. Ознайомлюватися з працями літературних критиків.
28. Відвідувати театральні вистави або концерти, художні виставки.
29. Цікавитися новими досягненнями (новими методами) педагогічної праці.
30. Ознайомлюватися з новими оригінальними філософськими або психологічними концепціями, теоріями.
31. Читати рекламно-довідкові матеріали з нової техніки або побутових товарів.
32. Ознайомлюватися з довідками і різними порадами щодо ремонту домашньої техніки, меблів чи одягу, про виготовлення саморобок або про будь-яку іншу ручну працю для дому.
33. Ознайомлюватися з військовою технікою.
34. Спостерігати спортивні змагання.
35. Проводити досліди з фізики.
36. Розв'язувати математичні задачі
37. Розбиратися у будові радіотехнічної, електричної або електронної апаратури.
38. Розбиратися у технічних схемах або кресленнях.

39. Проводити дослід з хімії.
40. Працювати в саду, на городі або на фермі.
41. Ознайомлюватися з причинами виникнення різних захворювань,
42. Збирати географічні нотатки, схеми, карти або якісь експонати (геологічні, археологічні).
43. Обговорювати політичні події в країні або за кордоном.
44. Вивчати мову (іноземну або рідну).
45. Співати або грати на музичному інструменті, малювати або займатись будь-яким іншим видом мистецької діяльності
46. Піклуватися про малих дітей.
47. Ознайомлюватися з новими теоріями загальної або практичної психології.
48. Стежити за змінами валютних обмінних курсів.
49. Піклуватися про порядок і комфорт у своєму домі.
50. Брати участь у військовій підготовці.
51. Брати участь у спортивних іграх.
52. Працювати у фізичному гуртку або займатися самоосвітою з фізики.
53. Працювати в математичному гуртку або займатися самоосвітою з математики.
54. Ремонтувати або налагоджувати радіотехнічну чи електронну апаратуру, електроприлади.
55. Складати або ремонтувати різні технічні механізми або пристрої.
56. Працювати у хімічному гуртку або займатися самоосвітою з хімії.
57. Працювати у біологічному гуртку або займатися самоосвітою з біології.
58. Доглядати за хворими.
59. Працювати з географічними картами.
60. Ознайомлюватися з історичними пам'ятками культури різних народів.
61. Вести свій особистий щоденник або в писемній формі викладати свої спостереження, думки.
62. Брати участь у роботі гуртка або студії художньої самодіяльності
63. Обговорювати питання педагогічної роботи.
64. Вишукувати (визначати) можливості застосування рекомендацій психологічної або філософської науки в житті людей.
65. Давати поради людям (товаришам, родичам або добрим знайомим) щодо вигідного вкладання грошей у приватні або державні заходи.
66. Надавати людям різні побутові послуги.
67. Брати участь у військових іграх або походах.
68. Брати участь у спортивних змаганнях.
69. Брати участь у конкурсах із фізики.
70. Брати участь у конкурсах із математики.
71. Складати або ремонтувати радіотехнічні прилади. Робити технічні моделі (літаки, автомобілі або якісь інші конструкції).
72. Робити технічні моделі (літаки, автомобілі або якісь інші конструкції).
73. Брати участь у конкурсах із хімії.
74. Брати участь у конкурсах із біології.
75. Ознайомлюватися з роботою медичного працівника.
76. Користуватися маршрутними схемами або географічними картами.

77. Брати участь у роботі історичного гуртка або самостійно вивчати питання історії.
78. Брати участь у роботі літературного або лінгвістичного (мовного) гуртка або самостійно досліджувати проблемні питання літератури чи мови.
79. Грати на музичних інструментах, малювати, або займатися різьбленням чи якоюсь іншою творчою практичною дальністю.
80. Замінювати вчителя в будь-якому з молодших класів, якщо в цьому виникає потреба.
81. Формулювати (визначати) свої власні погляди на життєві проблеми або на поведінку людей з позицій філософської або психологічної науки.
82. Розраховувати, передбачувати, прогнозувати можливості вигідного інвестування (вкладання) грошей у перспективні заходи або вкладання своєї власної праці в такі самі заходи для матеріальної або духовної вигоди.
83. Піклуватися про сімейний бюджет (його можливе підвищення або раціональне використання).
84. Брати участь в організації військових тренувань, ігор або походів.
85. Брати участь у роботі спортивної секції, спортивної школи чи спортивного гуртка, або самостійно займатися спортом.
86. Виступати з інформаційними повідомленнями про нові досягнення у фізиці або про цікаві фізичні явища (ознайомлювати з ними своїх товаришів).
87. Брати участь у проведенні математичних ігор, ознайомлювати своїх товаришів із цікавими питаннями математики.
88. Брати участь у роботі радіотехнічного гуртка або самостійно займатися радіотехнічними розробками.
89. Брати участь у роботі з технічної творчості.
90. Брати участь в експериментальній роботі з хімії.
91. Брати участь в експериментальній роботі з біології.
92. Надавати медичну допомогу людям або тваринам.
93. Брати участь у географічних, геологічних, археологічних експедиціях або в туристичних походах для краєзнавства.
94. Брати участь у походах або екскурсіях за історичною тематикою.
95. Брати участь у літературних зустрічах, в обговореннях літературної теми або в літературному диспуті.
96. Брати участь у конкурсах художньої самодіяльності або організувати самостійний художній виступ чи виставку своїх творчих робіт.
97. Брати участь в організації і проведенні ігор та цікавого дозвілля для дітей.
98. Використовувати знання психології для покращення свого спілкування з людьми або для впливу на них для зміни їх поведінки.
99. Самостійно або разом із людиною, якій ви довіряєте, проводити ділові операції для одержання матеріальних вигод (у торгівлі, послугах або у виробництві тощо).
100. Піклуватися про забезпечення своїх друзів або родичів побутовими зручностями, вигодами (щось купити, відремонтувати або приготувати їжу тощо).
101. Вивчати військову справу.
102. Вести тренерську роботу з будь-якого виду спорту.

Аркуш опитування є переліком питань, що відповідають 17 групам інтересів. Групи інтересів, своєю чергою, відповідають тим галузям знань і діяльності, які наявні у практиці роботи школи і з якими учень міг ознайомитись під час шкільної і позашкільної навчально-трудої діяльності. Групи інтересів відображають суспільно-гуманітарний, філологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями. Запитання у бланку відповідей розміщені так, що через кожні 17 пунктів повторюється запитання однієї і тієї самої групи інтересів, але вже в іншій інтерпретації. Кожної групи інтересів стосується лише шість запитань, і відповіді на них розміщуються по вертикалі на аркуші відповідей. Це дає можливість шестикратно перевірки ставлення особистості до визначеного напрямку діяльності. Водночас такий спосіб розташування запитань за кожною їх групою надає профконсультанту змогу виявити й проаналізувати деякі індивідуальні особливості прояву інтересу в різних учнів до одного й того самого напрямку діяльності. По-перше, за кількістю проставлених плюсів у вертикалі можна виявити інтенсивність прояву інтересу в кожного окремого учня в кількісних показниках. По-друге, завдяки специфічному підбору запитань по кожній групі й спеціальному їх розташуванню за номерами можна проаналізувати кожний з виявлених інтересів за якісними критеріями. У кожній вертикалі відповідей перші дві клітинки стосуються лише загального бажання учня щось пізнати з певного предмета, наступні дві клітинки стосуються вже більш активного інтересу, що спонукає учня до спроб реалізувати свої знання й поповнити їх через ширше коло джерел, а відповіді останніх двох клітин свідчать про активне практичне захоплення діяльністю в цій сфері.

Отже, методика «ОДАНИ-2» будується на змістовному диференціюванні запитань за трьома ступенями. Запитання першого ступеня спрямовані на первісну розвідку сфери інтересів учня, на орієнтовне виявлення його переваг, байдужості, відмов, заперечень. Фіксується наявність або брак бажання ознайомитися з тою чи тою галуззю знань або діяльності. Зрозуміло, що позитивні відповіді на запитання першого ступеня ще не дають уявлення про дієвість інтересу, його глибину й стійкість, але інформують про наявність в учня позитивного, негативного або індиферентного ставлення до певної сфери діяльності. Якщо позитивні відповіді на запитання першого ступеня підкріплюються позитивними відповідями на запитання другого ступеня, то, вочевидь, можна вважати, що учень не лише позитивно ставиться до конкретної галузі знання або діяльності, а є суб'єктом-діячем, на відміну від суб'єкта-споглядача. І навпаки, якщо позитивні відповіді на запитання першого ступеня надалі не підтверджуються, а заперечуються, то є вже підстави не лише припустити, а й зробити висновок про крайню недієвість, пасивність виявленого інтересу. На третьому ступені запитань виявляється активний інтерес до того чи того напрямку, проба сил особистості, ґрунтовне залучення її в практичну діяльність. Наразі вже йдеться про високий рівень дієвості й сили інтересу, його глибини і стійкості.

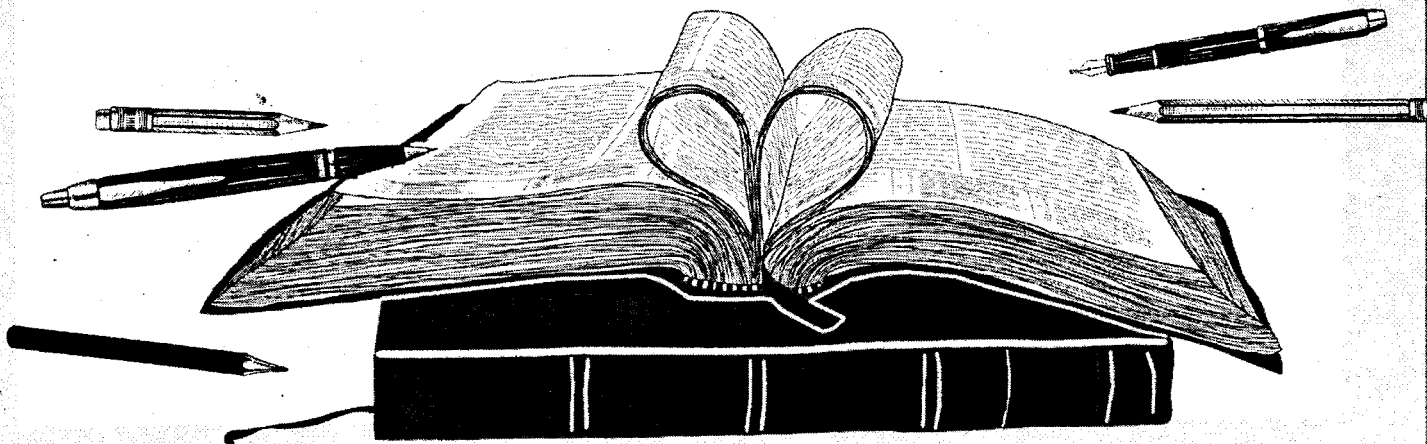
Опрацювання бланку відповідей методики «ОДАНИ-2». Окремо за кожною колонкою підраховують абсолютну кількість плюсів і мінусів, у тому числі й ті, що виставлені всупереч інструкції. Результат записують у вільні клітинки під відповідними колонками. Далі профконсультант виділяє ті колонки, що мають найбільшу кількість плюсів за найменшої кількості мінусів. Усі останні колонки градуюються за тими самими показниками — кількість плюсів і кількість мінусів. За допомогою дешифратора розкривається, яку групу інтересів відображає та чи та колонка. Так консультант одержує показники, які дають йому підставу для визначення центрального, основного інтересу, інтересів, що пов'язані із центральним — супутніх інтересів, а також діапазону інтересів і сили їх вираження в особистості учня.

Таблиця для підрахунку балів

№ з/п	Кількість балів	№ з/п	Кількість балів	№ з/п	Кількість балів
1	а, б, в, г, д — 2 бали; е — 0 балів	8	а — 2 бали; б — 1 бал; в — 0 балів	15	а, б, в, г, д, е* — 1 бал
2	а — 2 бали; б — 0 балів	9	а, б, в, г, д — 1 бал*; е — 0 балів	16	а, д — 2 бали; в, г — 1 бал; б — 0 балів
3	Якщо обрані предмети повністю збігаються з обраним напрямом професійної діяльності (запитання 22) — 2 бали; частково — 1 бал; не збігаються — 0 балів	10	а, б, в, г* — 1 бал; д — 0 балів	17	а, б, в, г* — 1 бал
4	а — 2 бали; б — 1 бал; в — 0 балів	11	а — 2 бали; б — 0 балів	19	а, б — 1 бал; в — 0 балів
5	а — 2 бали; б — 1 бал; в — 0 балів	12	а, б, в, г, д — 1 бал; е — 0 балів	20	а, б, в — 1 бал; г — 0 балів
6	а, б, в — 1 бал; г — 0 балів	13	а, б, в, г, д — 1 бал; д — 0 балів; е — 2 бали	21	Якщо обрані предмети повністю збігаються з обраним напрямом професійної діяльності (запитання 22) — 2 бали; частково — 1 бал; не збігаються — 0 балів
7	а, б, в, г, д — 1 бал*; е — 0 балів	14	а — 2 бали; б — 1 бал	22	а, б, в, г, д, е, є, ж, з, и, і — 2 бали; к — 1 бал; л — 0 балів

* Якщо в цьому запитанні учень одночасно обирає декілька пунктів, за кожний вибір він отримує 1 бал і бали сумуються.

• ТЕМА НОМЕРА

Для визначення рівня знань учнів щодо власних фізіологічних, функціональних і психологічних особливостей, їх самооцінки аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 7, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 20 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0—7 балів — низький рівень;
- 8—13 балів — середній рівень;
- 14 балів і вище — високий рівень.

Для визначення рівня знань учнів щодо світу праці, майбутньої професії, перебігу процесу професійного самовизначення аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0—6 балів — низький рівень;
- 7—16 балів — середній рівень;
- 17 балів і вище — високий рівень.

Для визначення рівня розуміння мети і специфіки профільного навчання і його зв'язку з майбутньою сферою професійної діяльності аналізуються відповіді на такі питання опитувальника: № 3, 6, 17, 21, 22 і можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0—3 балів — низький рівень;
- 4—6 балів — середній рівень;
- 7 балів і вище — високий рівень.

Використані джерела

Федоришин Б. О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: дис.... доктора пед. наук. Київ, 1996. 383 с.

3

АНКЕТА «МОТИВИ ВИБОРУ ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ»
(І. Ткачук)

Анкета призначена для вивчення мотивів вибору профілю навчання учнів 8—9-х класів у старшій школі.

Інструкція. Уважно прочитайте наведені нижче фактори, які впливають на вибір напрямку профільного навчання. Виберіть із них три, які сприяли саме вашому вибору, і напишіть номер кожного з них у відповідній клітинці.

Список факторів

1. Шкільні предмети, які я маю бажання поглиблено вивчати, є профільними для цього напрямку профільного навчання.
2. Маю бажання продовжити навчання у вищому чи професійному навчальному закладі, у якому профільні для цього напрямку профільного навчання предмети складають основу змісту підготовки.
3. Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії одного з типів взаємин («людина—природа», «людина—техніка», «людина—людина», «людина—знакова система», «людина—художній образ») і я маю бажання опанувати професію цієї сфери.
4. Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії моїх батьків.
5. На мій вибір вплинула інформація, яку я отримав (отримала) завдяки художній літературі, телебаченню, кіно- і відеофільмам, радіо чи через інтернет.
6. На мій вибір вплинули поради друзів, знайомих.
7. На мій вибір вплинули поради батьків або інших родичів.
8. На мій вибір вплинули рекомендації вчителів.
9. На мій вибір вплинули відвідування занять у гуртках системи позашкільної освіти, шкільних предметних гуртках чи факультативах.
10. На мій вибір вплинуло те, що друзі чи однокласники також обрали цей напрям профільного навчання.
11. Цей напрям профільного навчання відповідає моїм здібностям.
12. Обраний мною напрям профільного навчання є престижним.
13. Цей напрям профільного навчання дасть змогу перевірити й розвинути свої здібності.
14. На мій вибір поки ніщо не вплинуло (вибір не зроблено).

Бланк відповідей анкети «Мотиви вибору профілю навчання»

Шифр _____

Дата заповнення _____

№ з/п	Номер вибраного фактора	№ з/п	Номер вибраного фактора
1		8	
2		9	
3		10	
4		11	
5		12	
6		13	
7		14	

Опрацювання результатів і висновки

Для кожного учня проводиться якісний аналіз провідних мотивів вибору напряму профільного навчання. Якщо серед вибраних мотивів переважають обґрунтовані, робимо висновок про високий рівень сформованості мотивів вибору профілю навчання. Якщо серед вибраних два або три — ситуативні мотиви, робимо висновок про середній рівень. Якщо ж вибране твердження 14 — робимо висновок про низький рівень.

АНАЛІЗ МОТИВІВ

№ з/п	Твердження	Мотиви
1	Шкільні предмети, які я маю бажання поглиблено вивчати, є профільними для цього напрямку профільного навчання	Обґрунтовані мотиви
2	Маю бажання продовжити навчання у вищому чи професійному навчальному закладі, у якому профільні для цього напрямку профільного навчання предмети становлять основу змісту підготовки	Обґрунтовані мотиви
3	Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії одного з типів відносин («людина—природа», «людина—техніка», «людина—людина», «людина—знакова система», «людина—художній образ») і я маю бажання опанувати професію цієї сфери	Обґрунтовані мотиви
4	Обраному мною напрямку профільного навчання найбільше відповідають професії моїх батьків	Ситуативні мотиви
5	На мій вибір вплинула інформація, яку я отримав (отримала) завдяки художній літературі, телебаченню, кіно- і відеофільмам, радіо чи через інтернет	Обґрунтовані мотиви
6	На мій вибір вплинули поради друзів, знайомих	Ситуативні мотиви
7	На мій вибір вплинули поради батьків або інших родичів	Ситуативні мотиви
8	На мій вибір вплинули рекомендації вчителів	Обґрунтовані мотиви
9	На мій вибір вплинули відвідування занять у гуртках системи позашкільної освіти, шкільних предметних гуртках чи факультативах	Обґрунтовані мотиви
10	На мій вибір вплинуло те, що друзі чи однокласники також обрали цей напрям профільного навчання	Ситуативні мотиви
11	Цей напрям профільного навчання відповідає моїм здібностям	Обґрунтовані мотиви
12	Обраний мною напрям профільного навчання є престижним	Ситуативні мотиви
13	Цей напрям профільного навчання дозволить мені перевірити й розвинути свої здібності	Обґрунтовані мотиви
14	На мій вибір поки ніщо не вплинуло (вибір не зроблено)	Брак мотивів

4

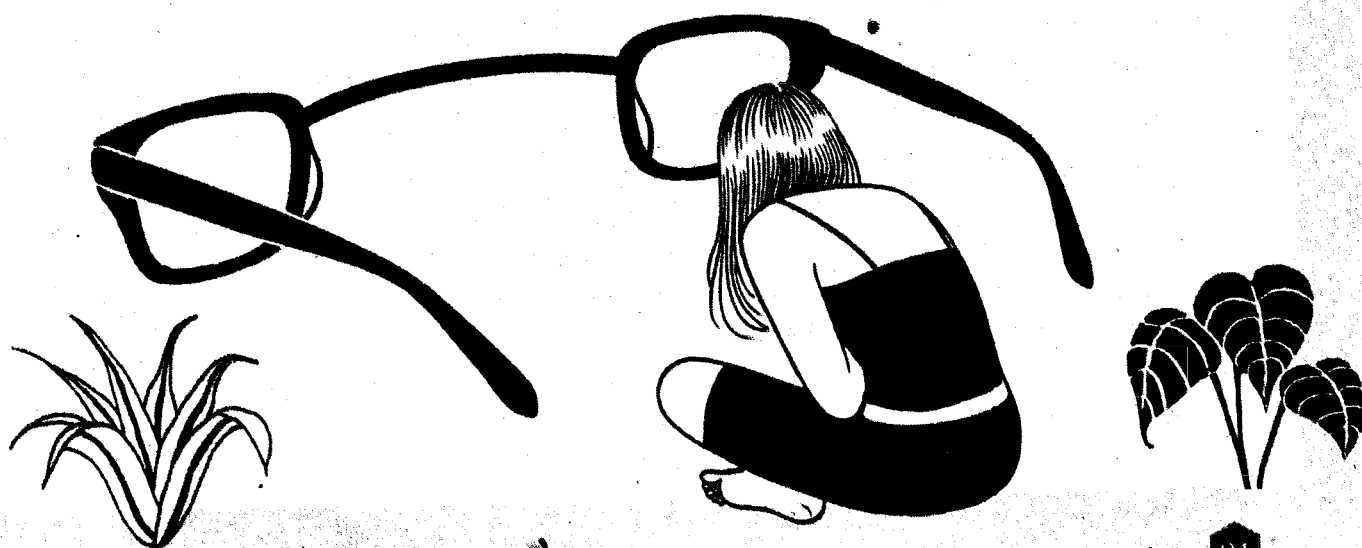
ОСОБИСТІСНИЙ ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ ДІТЕЙ С. АЙЗЕНКА
(знання учня про власні індивідуальні особливості)

Інструкція. Запишіть на аркуші відповідей своє прізвище, ім'я та інші дані. Вам пропонується відповісти на 56 питань. Позначте плюсом відповіді «так» або мінусом відповідь «ні». Відповідайте швидко і точно. Немає хороших та поганих відповідей. Усі питання спрямовано на з'ясування вашого звичного способу поведінки.

1. Чи подобається вам перебувати в гамірливому та веселому товаристві?
2. Чи часто ви відчуваєте потребу в допомозі інших?
3. Коли вас запитують про що-небудь, ви, як правило, швидко знаходите відповідь?
4. Чи буваєте ви дуже сердитим, дратівливим?
5. Чи часто у вас змінюється настрій?
6. Чи буває так, що вам іноді більше подобається бути на самоті, ніж зустрічатися з іншими?
7. Чи заважають вам заснути різні думки?
8. Чи завжди ви виконуєте усе відразу так, як вам радять?
9. Чи подобається вам насміхатися над кимось?
10. Чи було коли-небудь так, що вам ставало сумно без особливих на те причин?
11. Чи можете ви сказати про себе, що, загалом, ви дуже весела людина?
12. Чи порушували ви коли-небудь правила поведінки в школі?
13. Чи бувало іноді так, що вас майже все дратувало?
14. Чи подобалася б вам така робота, де всі справи потрібно виконувати дуже швидко?
15. Чи було таке коли-небудь, що вам довірили таємницю, але ви через якісь особливі причини не змогли її зберегти?
16. Чи можете ви без значних зусиль розвеселити компанію, що нудьгує?
17. Чи буває так, що ваше серце починає швидко битися, навіть якщо ви зовсім не хвилюєтеся?
18. Якщо ви бажаєте познайомитися з іншим хлопцем або дівчиною, чи починаєте розмову першим?
19. Чи говорили ви коли-небудь неправду?
20. Чи легко ви засмучуєтеся, коли вас лають за що-небудь?
21. Вам подобається постійно жартувати та розповідати веселі історії своїм друзям?
22. Чи відчуваєте ви себе іноді стомленим без особливої на те причини?
23. Ви завжди виконуєш те, що вам наказують дорослі?
24. Ви завжди буваєте всім задоволені?
25. Чи можете ви сказати про себе, що ви вразливіші за інших?
26. Вам завжди подобається гратися з однолітками?
27. Чи було таке коли-небудь, що вас попросили вдома допомогти по господарству, але ви з якихось причин не змогли цього зробити?
28. Чи буває так, що ви іноді без особливих причин відчуваєте запаморочення?
29. Чи буває іноді таке відчуття, що вам усе набридло?
30. Чи подобається вам інколи вихвалитися?

31. Чи буває таке, що коли ви перебуваєте серед ровесників, то ви, як правило, мовчите?
32. Ви зазвичай швидко приймаєте рішення?
33. Ви галасуєте іноді в класі, коли вчителя немає?
34. Чи сняться вам іноді страхітливі сни?
35. Чи буває, що ви так хвилюєтеся, що не маєте змоги всидіти на місці?
36. Чи можете ви веселитися, не стримуючи себе, у товаристві ровесників?
37. Чи легко вас засмутити?
38. Чи доводилося вам говорити про кого-небудь погано?
39. Чи можете ви іноді сказати про себе, що ви безтурботна людина?
40. Якщо ви опиняєтеся в безглуздому становищі, то чи потім довго буваєте засмученим через це?
41. Ви їсте все, що вам пропонують?
42. Коли вас що-небудь просять, а ви не в змозі це зробити, чи з легким серцем ви відмовляєте?
43. Чи подобається вам часто ходити в гості?
44. Чи був хоча б один раз у житті такий момент, коли вам не хотілося жити?
45. Чи було таке, що ви були нечемні в розмові з батьками?
46. Як ви вважаєте, чи сприймають вас як веселу людину?
47. Ви часто відволікаєтеся, коли виконуєте уроки?
48. Чи буває зрідка так, що вам не хочеться брати участь у загальних розвагах?
49. Вам часто буває важко заснути через різні неспокійні думки?
50. Ви майже завжди впевнені в тому, що впораєтеся зі справами, за які взялися?
51. Чи буває так, що ви інколи почуваетесь самотнім?
52. Ви, як правило, соромитесь заговорити першим із незнайомими людьми?
53. Часто ви беретеся за розум, коли вже запізно?
54. Коли хто-небудь із однолітків кричить на вас, ви теж кричите у відповідь?
55. Чи буває так, що ви — дуже веселий або дуже сумний без особливої на те причини?
56. Вам іноді здається, що важко одержати справжнє задоволення від товариства ровесників?

Шаблон із ключем до опитувальника С. Айзенка J.E.P.I.

№	Екстрав.	Ем. лаб	Неправда
1	+		
2		+	
3	+		
4			-
5		+	
6	-		
7		+	
8			+
9	+		
10		+	
11	+		
12			-
13		+	
14	+		
15			-
16	+		
17		+	
18	+		
19			-
20		+	
21	+		
22		+	
23			-
24	+		
25		+	
26	+		
27			-
28		+	

№	Екстрав.	Ем. лаб	Неправда
29		+	
30			-
41	-		
32	+		
33			-
34		+	
35		+	
36	+		
37		+	
38			-
39	+		
40		+	
41			+
42		+	
43	+		
44		+	
45			-
46	+		
47		+	
48	-		
49		+	
50	+		
51		+	
52	-		
53		+	
54	+		
55		+	
56	-		
	N=22	N=22	N=12

Порядок обчислення результатів опитування. Якщо відповідь піддослідного збігається з тією, що пропонується в ключі до питання, то зараховується одиниця (один бал). В іншому випадку зараховується нуль. Для кожної колонки визначається сума балів, а потім підраховується відсоток — як відношення суми балів до кількості питань у кожній шкалі, що помножується на сто. Для зручності подальшого аналізу можна визначити також відповідні відсотки для інтроверсії (100% мінус відсоток, визначений для екстраверсії) та емоційної стабільності (100% мінус відсоток, визначений для тривожності чи емоційної лабільності). Відсотки, що підраховуються так, фіксуються в таблиці:

Таблиця для запису результатів опитування за J.E.P.I.

Екстраверсія	Інтроверсія	Емоційна лабільність	Емоційна стабільність	Центрида

Під час інтерпретації результатів опитування слід враховувати, що встановлений рівень надійності та валідності опитувальників такого класу не дає підстав розглядати їх як абсолютно точні. Більш доцільно розглядати їх як показники прояву певних тенденцій.

Такі тенденції буває легко спостерігати в тих випадках, коли піддослідні демонструють максимальні (приблизно 100%) або мінімальні (приблизно 0%) ступені прояву зазначених якостей. Складніше, коли необхідно проаналізувати близькі за своїм рівнем показники протилежних якостей. Такі випадки треба інтерпретувати як баланс конкретних якостей особистості, що потребують виділення в аркушах відповідей і подальшої діагностичної роботи з ними під час психологічної консультації. Виявлені тенденції обов'язково повинні бути доповнені комплексними психодіагностичними даними, такими, що отримуються за допомогою інших методів, наприклад, визначення типу темпераменту, і мають співвідноситися з ними.

За особистісним опитувальником С. Айзенка за 100% значень результатів тестування можуть бути виявлені такі типи:

Екстраверт: товариський, дружній, безтурботний, любить ризик, діє імпульсивно, під впливом моменту.

Інтроверт: потаємний, спокійний, любить самотність, уникає станів збудження, свої почуття тримає під контролем, стриманий.

Емоційно лабільний: помітно чутливий, тривожний, вразливий, дуже переживає події.

Емоційно стабільний: спокійний, врівноважений, розсудливий, емоційно зрілий, надійний.

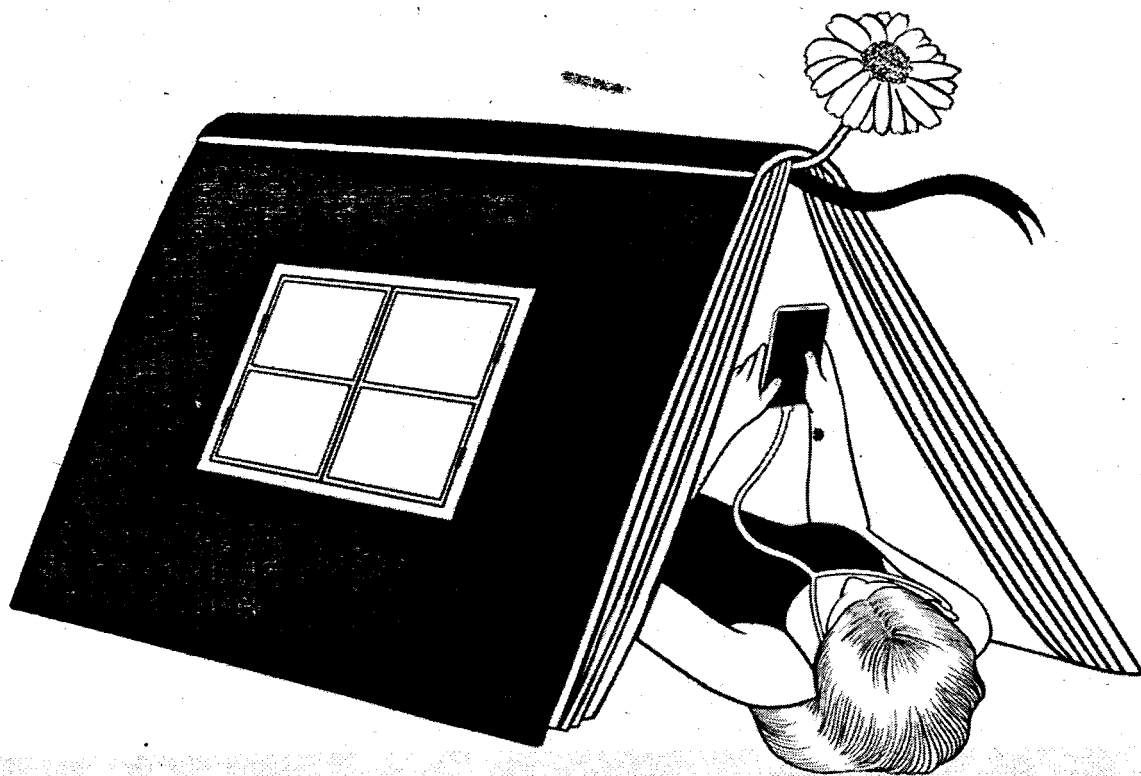
Однак, окремо ці типи в тестовій характеристиці майже не трапляються, тому краще наводити чотири комбінації типів екстравертованих та інтровертованих із зростаючими рисами емоційної стабільності та емоційної лабільності (відоме «коло» Г. Айзенка). Наведемо ці чотири типи характеру, зіставляючи їх із доцільними для них профілями навчання.

Екстравертований тип із рисами емоційної стабільності: товариський, контактний, говірливий, чутливий, невимушений, життєрадісний, не схильний до занепокоєння, схильний до лідерства. Для цього типу характеру найбільше підходять такі напрями і профілі навчання (за П. Сікорським та іншими), як соціально-гуманітарний (управлінський, економічний, комерційний, підприємницький, соціологічний, педагогічний, політичний, лінгвістичний, дипломатичний, правознавчий тощо); природничо-науковий (математика і комп'ютерна техніка, фізико-математичний, математико-економічний тощо); фізкультурно-військовий (фізкультурно-оздоровчий, військовий тощо); художньо-естетичний (вокально-хоровий, хореографічний, театральний, вокально-інструментальний, балет тощо).

Екстравертований тип із рисами емоційної лабільності: активний, оптимістичний, імпульсивний, неспокійний, мінливий, збудливий, агресивний, занепокоєний, чутливий. Для цього типу характеру найбільш адекватними напрямками і профілями є: соціально-гуманітарний (іноземні мови, філологічний, правознавчий, географічний); фізкультурно-військовий (фізкультурно-оздоровчий, військовий тощо); художньо-естетичний (вокально-інструментальний, хореографічний тощо); виробничо-технічний (проектно-конструкторський, будівельний, механізація, агротехнічний) тощо.

Інтровертований тип із рисами емоційної стабільності: пасивний, обачливий, розсудливий, доброзичливий, миролюбний, що керує собою, контролює себе, навіює довіру, надійний, урівноважений, спокійний тощо. Для цього типу характеру найбільш прийнятними напрямками і профілями є: соціально-гуманітарний (іноземні мови, історико-філологічний, історико-географічний, історико-правознавчий); природничо-науковий (математика і комп'ютерна техніка, хіміко-біологічний, фізико-математичний тощо); художньо-естетичний (образотворче мистецтво, художні народні промисли тощо); виробничо-технологічний (будівельний, електротехнічний, косметико-перукарський тощо).

Інтровертований тип із рисами емоційної лабільності: тихий, нетовариський, стриманий, песимістичний, схильний до міркувань, ригідний, тривожний, такий, що легко засмучується). Для цього типу характеру найбільш адекватні такі напрями й профілі: гуманітарний (іноземні мови, історичний, психологічний тощо); природничо-науковий (математичний, фізичний, хіміко-біологічний, медичний, комп'ютерна техніка тощо); художньо-естетичний (образотворче мистецтво, художні народні промисли, вокально-хоровий) тощо.

Використані джерела

Готовність учня до профільного навчання / упоряд. В. Рибалка; за заг. ред. С. Максименка, О. Главник. Київ: Мікрос-СВС, 2003. 112 с.

5

АНКЕТА «ЗНАННЯ ВИМОГ І ЗМІСТУ ОБРАНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОФІЛЮ»
(Охріменко З. В.)

Мета: з'ясувати рівень знань учнів щодо вимог і змісту обраного навчального профілю.

Інструкція. Необхідно відповісти на поставлені нижче питання. З перелічених варіантів відповідей оберіть ті, які найбільше підходять для вас, і підкресліть їх.

Питання

1. Який навчальний профіль є бажаним для вас?

А технологічний

Б суспільно-гуманітарний

В художньо-естетичний

Г природничо-математичний

Д спортивний

2. Чи були вагання під час вибору профілю?

А так

Б ні

3. Яким сферам професійної діяльності відповідає обраний вами профіль навчання?

А гуманітарна

Б технічна

В естетична

Г спортивна

Д природнича

4. Якому типу професій відповідає обраний профіль навчання?

А «Людина—людина»

Б «Людина—техніка»

В «Людина—природа»

Г «Людина—знакова система»

Д «Людина—художній образ»

5. Які навички необхідно мати для успішного оволодіння обраним профілем?

А розбиратися в хімічних та біологічних процесах, уміти розв'язувати задачі з хімії

Б уміти формулювати думку письмово та усно, комунікативні навички

В малювати та займатися творчою практичною діяльністю

Г легко виконувати кількісні розрахунки чисел, працювати з проектами

Д коригування та підтримка фізичного здоров'я

6. Які якості особистості, на вашу думку, сприяють успішній, продуктивній навчальній діяльності за обраним профілем?

- А витримка
- Б активність
- В наполегливість
- Г цілеспрямованість
- Д вимогливість до себе

7. Чи є певні вимоги до стану здоров'я з боку обраного навчального профілю?

- А так
- Б ні
- В не знаю

8. Із чим, на вашу думку, пов'язане навчання за обраним профілем:

- А збільшення навчального навантаження
- Б інтенсифікація навчальної діяльності
- В збільшення інтелектуального напруження
- Г збільшення фізичного напруження
- Д збільшення обсягу знань із профільних предметів
- Е підвищення рівня самоорганізованості
- І інше

9. Що дасть можливість більше дізнатися про бажаний профіль?

- А інтернет
- Б періодичні видання
- В наукова література
- Г профільна проба

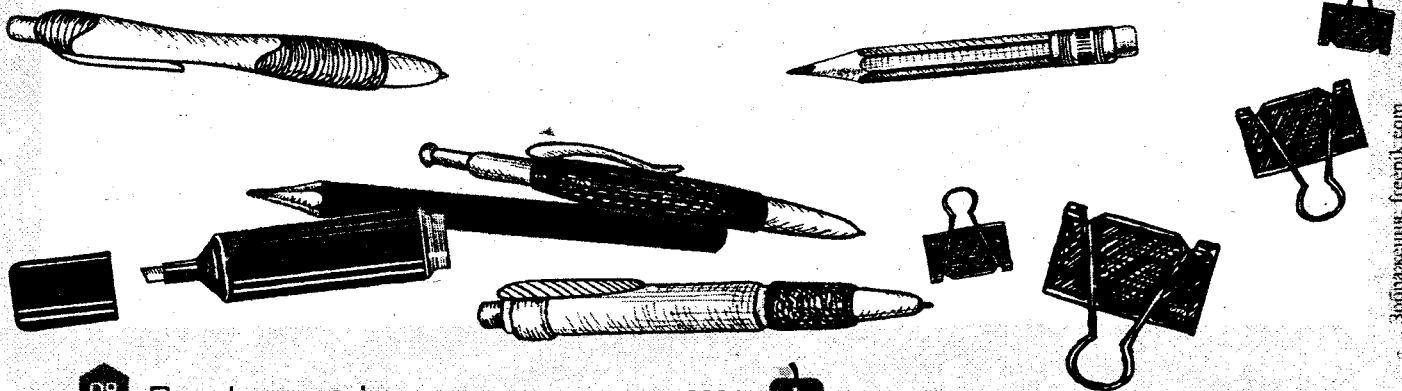

Бланк відповідей анкети
«Знання вимог і змісту обраного навчального профілю»

Шифр _____

1. Який навчальний профіль є бажаним для вас?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д
2. Чи були вагання під час вибору профілю?
☐ А ☐ Б
3. Яким сферам професійної діяльності відповідає обраний вами профіль навчання?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д
4. Якому типу професій відповідає обраний профіль навчання?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д
5. Які навички необхідно мати для успішного оволодіння обраним профілем?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д
6. Які якості особистості, на вашу думку, сприяють успішній, продуктивній навчальній діяльності за обраним профілем?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д
7. Чи є певні вимоги до стану здоров'я з боку обраного навчального профілю?
☐ А ☐ Б ☐ В
8. Із чим, на вашу думку, пов'язане навчання за обраним профілем?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г ☐ Д ☐ Е ☐ І
9. Що дасть можливість більше дізнатися про бажаний профіль?
☐ А ☐ Б ☐ В ☐ Г

Оброблення результатів буде здійснюватися на основі якісної інтерпретації відповідей респондента. Питання пов'язані між собою і дають змогу проаналізувати рівень знань учня щодо вимог і змісту бажаного (обраного) навчального профілю. За кожен правильну відповідь нараховується 1 бал. Отже, 9 балів — високий рівень, 8—5 — середній, 4—0 — низький.

6

ОПИТУВАЛЬНИК ЗА СХЕМОЮ ПОБУДОВИ ОСОБИСТОГО ПРОФЕСІЙНОГО ПЛАНУ (М. Пряжніков) (адаптація для 8—9-х класів виконана І. Ткачук)

Пояснювальна записка

За основу взято схему, запропоновану Е. Климовим, що істотно доповнена цілісно-смысловими компонентами. У лівій частині таблиці — компоненти схеми побудови ОПП, а в правій — питання для роботи з учнями. Якщо робота проводиться з класом, то кожний вириває звичайний зошитовий аркуш, підписує його, проставляє номер питання й вписує відповідь (зазвичай на весь опитувальник витрачається приблизно 25—30 хвилин). Після цього результати обробляються.

Якщо це індивідуальна профконсультація, то психолог-консультант може додавати питання безпосередньо в бесіду з клієнтом. Водночас краще орієнтуватися на компоненти. Оскільки вони, по-перше, повніші за своїм змістом, а по-друге, більшою мірою враховують позитивні характеристики ситуації певного учня.

Зображення: freepik.com

Компоненти ОПП	Опитувальник за схемою побудови ПП
1. Усвідомлення цінності чесної праці (морально-ціннісна основа самовизначення)	1. Чи варто в наш час чесно трудитися? Чому?
2. Усвідомлення необхідності професійної освіти після школи	2. Чи варто вчитися після школи, адже можна і так добре влаштуватися?
3. Загальне орієнтування в соціально-економічній ситуації в країні й прогнозування її зміни	3. Коли в нашій країні жити стане краще?
4. Знання світу професійної праці (макроінформаційна основа самовизначення)	4. У вигляді завдання: три букви (м, н, с) — за три хвилини написати професії, що починаються із цих букв. Якщо буде зазначено більше 17 професій, то це вже непогано
5. Виділення далекої професійної мети (мрії) і її узгодження з іншими важливими життєвими цілями	5. Ким би ви хотіли стати (за професією) через 20—30 років?
6. Виділення найближчих і близьких професійних цілей (як етапів і способів до далекої мети)	6. Виділіть основні 5—7 етапів на шляху до своєї мрії
7. Знання конкретних обраних цілей: професій, навчальних закладів, місць роботи... (мікроінформаційна основа вибору)	7. У вигляді завдання: виписати три найбільш неприємних моменти, пов'язаних із роботою з обраною професією, і три — пов'язаних із навчанням у виші або в коледжі
8. Уявлення про свої можливості й недоліки, що можуть вплинути на досягнення поставлених цілей	8. Що у вас самих може перешкодити вам на шляху до цілей? (Про «лінощі» писати не можна — треба докладніше)
9. Уявлення про способи подолання своїх недоліків (і про способи оптимального використання своїх можливостей)	9. Як ви збираєтеся працювати над своїми недоліками й готуватися до професії (до вступу в ЗВО, коледж)?
10. Уявлення про зовнішні перешкоди на шляху до цілей	10. Хто й що може перешкодити вам у досягненні цілей?
11. Знання про способи подолання зовнішніх перешкод	11. Як ви збираєтеся переборювати ці перешкоди?
12. Наявність системи резервних варіантів вибору (на випадок невдачі в основному варіанті)	12. Чи є у вас резервні варіанти вибору?
13. Уявлення про зміст своєї майбутньої професійної діяльності	13. У чому ви взагалі бачите сенс свого професійного життя (заради чого ви хочете здобувати професію й працювати)?
14. Початок практичної реалізації ОПП	14. Що ви вже зараз робите для реалізації своїх планів (писати про те, що ви добре вчитеся, не можна; що ви робите понад гарне навчання)?

**Бланк опитувальника
(за схемою побудови особистої професійної перспективи М. Пряжнікова)**

1. Чи варто в наш час чесно трудитися? Чому?	
2. Чи варто вчитися після школи, адже можна й так добре влаштуватися?	
3. Коли в нашій країні жити стане краще?	
4. За три хвилини напишіть якнайбільше професій, набути які допоможе навчання за обраним профілем	
5. Ким би ви хотіли стати (за професією) через 20—30 років?	
6. Виділіть основні 5—7 етапів на шляху до своєї мрії	
7. Напишіть: а) три найбільш неприємні моменти, пов'язані з роботою з обраної професії; б) три — пов'язані з навчанням	
8. Що у вас самих може перешкодити тобі на шляху до цілей? (Про «лінощі» писати не можна — треба докладніше)	
9. Як ви збираєтеся працювати над своїми недоліками й готуватися до професії (до вступу)?	
10. Хто й що може перешкодити вам у досягненні цілей?	
11. Як ви збираєтеся переборювати ці перешкоди?	
12. Чи є у вас резервні варіанти вибору? Напишіть про них	
13. У чому ви взагалі бачите сенс свого професійного життя (заради чого ви хочете здобувати професію й працювати)?	
14. Що ви вже зараз робите для реалізації своїх планів (писати про те, що ви добре вчитеся, не треба; що ви робите понад гарне навчання)?	

Можливі різні варіанти оброблення результатів:

1) Перший варіант. Аркуші збирають, психолог сам оцінює якість відповідей. Нижче представлені орієнтовні критерії оцінювання (на кожне питання):

1 бал — відмова відповідати на запитання;

2 бали — точно помилкова відповідь або чесне визнання браку відповіді;

3 бали — мінімально конкретизована відповідь (наприклад, збираюся вступати до інституту, але незрозуміло, до якого);

4 бали — конкретна відповідь зі спробою обґрунтування;

5 балів — конкретна і добре обґрунтована відповідь, що не суперечить іншим відповідям.

2) Другий варіант. Спочатку учні самі оцінюють свої відповіді (попередньо спільно розбираються 1—2 анонімні роботи й учні освоюють систему оцінювання на чужих прикладах), потім психолог збирає аркуші, оцінює їх і порівнює із самооцінками школярів.

Увага! Опитувальник призначений тільки для виявлення проблемних компонентів (низькі бали з відповідного питання). Під час роботи з опитувальником не має сенсу виводити й аналізувати узагальнені результати.

Використані джерела

Пряжников Н. С. Личная профессиональная перспектива. *Школьный психолог*. 2000. № 16.

7

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ВМІННЯ УЧНІВ ОРГАНІЗОВУВАТИ ВЛАСНУ ЖИТТЄДІЯЛЬНІСТЬ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО ЕФЕКТИВНОГО ОВОЛОДІННЯ ОБРАНИМ НАВЧАЛЬНИМ ПРОФІЛЕМ (адаптація І. Ткачук)

Пояснювальна записка

Уміння учня організувати власну урочну й позаурочну навчально-практичну діяльність виявляється в особливостях організації учнем власної життєдіяльності для майбутнього ефективного оволодіння обраним навчальним профілем. Точність умінь учня організувати власну урочну й позаурочну навчально-практичну діяльність можна дослідити за допомогою спостереження й аналізу шкільної документації.

Кожен учитель-предметник, класний керівник і шкільний психолог мають оцінити рівень розвитку вмінь учнів організувати власну життєдіяльність за такими критеріями:

- **Високий** — учень добре вміє організувати власну життєдіяльність з метою майбутнього ефективного оволодіння обраним навчальним профілем. Навчальна діяльність учня характеризується: активністю, сумлінністю, цілеспрямованістю, вимогливістю до себе, наполегливістю.
- **Середній** — учень потребує підтримки батьків і педагогів в організації власної життєдіяльності для подальшого оволодіння відповідним навчальним профілем.
- **Низький** — учень не бажає сам організувати власну життєдіяльність для подальшого оволодіння відповідним навчальним профілем та ігнорує сторонню допомогу.

Результати стосовно кожного учня необхідно занести у відповідний бланк для подальшого аналізу.

Бланк експертної оцінки

Предмети	Напрямок профільного навчання																	
	Суспільно-гуманітарний			Філологічний			Художньо-естетичний			Природничо-математичний			Технологічний			Спортивний		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Українська мова																		
Іноземна мова																		
Зарубіжна література																		
Історія																		
Історія України																		
Правознавство																		
Алгебра																		
Геометрія																		
Фізика																		
Хімія																		
Біологія																		
Географія																		
Економіка																		
Інформатика																		
Технології																		
Трудове навчання																		
Фізична культура																		
Предмети, які вивчаються факультативно або вивчалися в попередні роки																		
Естетика																		
Хореографія																		
Образотворче мистецтво																		
Музична культура																		
Класний керівник																		
Шкільний психолог																		
Результат																		

8

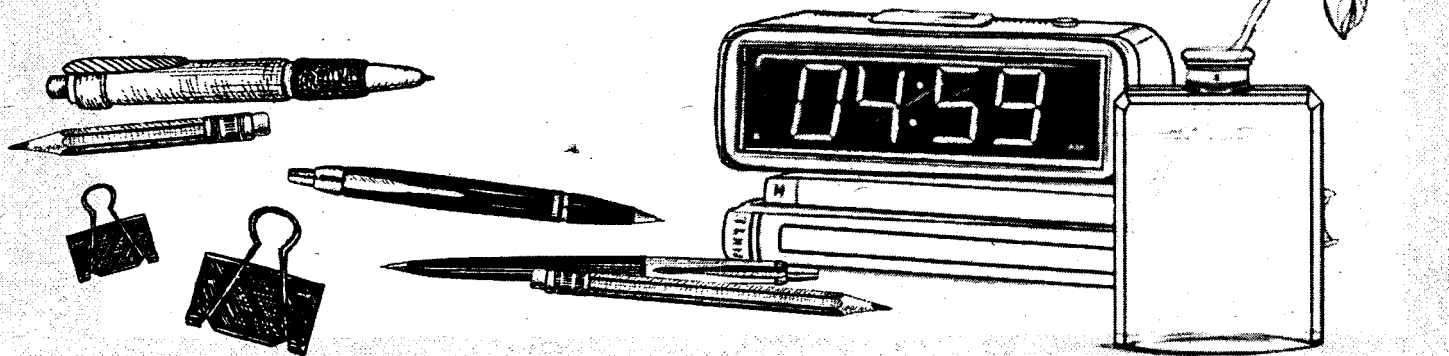
АНКЕТА «АЛГОРИТМ НАБУТТЯ ОБРАНОГО ПРОФІЛЮ»
(І. Ткачук)

Анкета призначена для вивчення сформованості в учнів 8—9-х класів навичок складання алгоритму набуття обраного профілю.

Інструкція. Пропонуємо вам низку тверджень щодо планування ваших дій для набуття обраного профілю. Позначте хрестиком у відповідній клітинці обраний варіант відповіді.

Питання

1. Я добре знаю вимоги обраного мною навчального профілю?
2. Я можу перелічити, які знання, здібності, компетенції допоможуть мені успішно оволодіти обраним профілем навчання?
3. Я визначив для себе цілі й завдання навчання за обраним напрямом?
4. Я визначив/-ла для себе порядок дій для набуття обраного профілю?
5. Я планую свою діяльність щодо досягнення кожної цілі на:
А день
Б тиждень
В місяць
Г півріччя
Д рік
Е кілька років
Є більш тривалий термін
6. Я склав/-ла програму організації власної життєдіяльності для ефективного оволодіння обраним навчальним профілем?
7. Я визначив/-ла, які курси за вибором оберу для себе?
8. Для ефективного оволодіння обраним навчальним профілем я вирішив/-ла обрати такі напрями освітньої діяльності:
А факультативи, індивідуальні консультації
Б курси, платні послуги
В додаткові освітні ресурси, надавані навчальними закладами міста
Г дистанційне навчання
Д творчі, дослідницькі роботи, проекти

Бланк відповідей до анкети «Алгоритм набуття обраного профілю»

Шифр _____

Дата заповнення _____

1. Я добре знаю вимоги обраного мною навчального профілю?				
☐ так				☐ ні
2. Я можу перелічити, які знання, здібності, компетенції допоможуть мені успішно оволодіти обраним профілем навчання?				
☐ так				☐ ні
3. Я визначив/-ла для себе цілі й завдання навчання за обраним напрямом?				
☐ так				☐ ні
4. Я визначив/-ла для себе порядок дій для набуття обраного профілю?				
☐ так				☐ ні
5. Я планую свою діяльність щодо досягнення кожної цілі на:				
☐ А	☐ В	☐ Д	☐ Є	
☐ Б	☐ Г	☐ Е		
6. Я склав/-ла програму організації власної життєдіяльності для ефективного опанування обраним навчальним профілем?				
☐ так				☐ ні
7. Я визначив/-ла, які курси за вибором оберу для себе?				
☐ так				☐ ні
8. Для ефективного опанування обраним навчальним профілем я вирішив/-ла обрати такі напрями освітньої діяльності:				
☐ А	☐ Б	☐ В	☐ Г	☐ Д

Оброблення результатів і висновки

Для кожного учня проводиться якісний аналіз сформованості навичок складання алгоритму набуття обраного профілю. Якщо учень визначив для себе цілі й завдання навчання за обраним напрямом і порядок дій для набуття обраного профілю і погодився із 7 (або більше) твердженнями, робимо висновок про високий рівень сформованості в учня навичок складання алгоритму набуття обраного профілю. Якщо учень визначив для себе цілі й завдання за обраним напрямом профільного навчання, але не сформував порядку дій для набуття обраного профілю й погодився з 3—6 твердженнями, робимо висновок про середній рівень. І якщо учень не визначив для себе цілей і завдань за обраним напрямом профільного навчання, не сформував для себе порядку дій для набуття обраного профілю і погодився з 2 (або менше) твердженнями, робимо висновок про низький рівень сформованості в учня навичок складання алгоритму набуття обраного профілю.

04

МЕТОДИКИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

1

Опитувальник «Професійні наміри»

Методика (опитувальник «Професійні наміри») для визначення рівня:

- знань учнів щодо власних фізіологічних, функціональних, і психологічних особливостей;
- знань учнів щодо світу праці, майбутньої професії, перебігу процесу професійного самовизначення;
- розуміння мети специфіки профільного навчання і його зв'язку з майбутньою сферою професійної діяльності.

Інструкція. У бланку відповідей позначте вибрані відповіді на запитання.

Бланк опитувальника

1. Якою діяльністю ви плануєте зайнятись після закінчення школи?

- А продовжити навчання у вищому навчальному закладі
- Б навчатись у технічному ліцеї
- В навчатись в коледжі
- Г працювати
- Д працювати і навчатись
- Е не визначився

2. Чи визначились ви із професією, якій ви б хотіли присвятити себе?

- А так
- Б ні

3. Знання з яких предметів необхідні представнику обраної вами професії насамперед?

☐ 1 Українська мова	☐ 11 Хімія
☐ 2 Алгебра	☐ 12 Фізична культура
☐ 3 Інформатика	☐ 13 Правознавство
☐ 4 Іноземна мова	☐ 14 Біологія
☐ 5 Геометрія	☐ 15 Естетика
☐ 6 Технології	☐ 16 Економіка
☐ 7 Зарубіжна література	☐ 17 Географія
☐ 8 Фізика	☐ 18 Хореографія
☐ 9 Трудове навчання	☐ 19 Образотворче мистецтво
☐ 10 Історія	☐ 20 Музична культура

4. Чи маєте ви уявлення про якості особистості, необхідні для оволодіння обраною професією?

- А уявляю добре
- Б маю деякі уявлення
- В не уявляю

5. Чи маєте ви уявлення про умови роботи представника цієї професії?

- А уявляю добре
- Б маю деякі уявлення
- В не уявляю

6. Як ви готуетесь до майбутньої професійної діяльності?

- А розвиваю і систематизую знання, необхідні для набуття обраної професії
- Б оволодіваю навичками, формую уміння, необхідні для роботи за професією
- В розвиваю в собі якості особистості, необхідні представнику цієї професії
- Г не готуюсь

7. У яких видах діяльності у вас проявляються професійно важливі якості:

- А у процесі навчальної діяльності
- Б на факультативних заняттях
- В під час самостійної роботи
- Г у гуртках, секціях
- Д під час дослідницької роботи в МАН
- Е не проявляються взагалі

8. Чи знаєте ви, які навчальні заклади здійснюють професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації за обраною вами професією?

- А так
- Б частково
- В ні

9. Яку інформацію ви використали для уточнення своїх професійних планів?

- А потреба в представниках професії, перспективи її розвитку, суспільне значення
- Б місце певної професії серед інших професій (престиж, зв'язок з іншими професіями)
- В зміст та умови праці за професією
- Г привабливі сторони праці й труднощі (рівень відповідальності, елементи творчості тощо)
- Д вимоги до здоров'я, медичні та психологічні протипоказання
- Е система професійної підготовки та професійного зростання. Найближчі професійні навчальні заклади, умови вступу до них
- Є система оплати праці, соціальне забезпечення
- Ж регіональна потреба у кадрах (поточна і перспективна)
- З не користувався жодним видом інформації

10. З ким, з власної ініціативи, ви розмовляли про обрану професію?

- А з батьками
- Б з однолітками
- В з викладачами
- Г з психологом
- Д ні з ким

11. Чи знаєте ви, які професії близькі або споріднені обраній вами, якими б ви могли успішно оволодіти?

- А так
- Б ні

12. У якому класі ви здійснили свій професійний вибір?

13. Що заважає вам у здійсненні професійного самовизначення?

- А брак стійкого інтересу до будь-чого
- Б погана інформованість про професії
- В невпевненість у собі
- Г брак успіху в разі виконання багатьох справ
- Д не можу визначити причини
- Е професійний вибір здійснено

14. Своє рішення про вибір професії ви вважаєте остаточним?

- А так
- Б ні

15. Вкажіть чинники, що найбільшою мірою вплинули на ваш професійний вибір?

- А консультації й настанови вчителів
- Б поради батьків, родичів
- В рекомендації друзів
- Г матеріали друкованих засобів масової комунікації
- Д програми телебачення і радіо
- Е інтернет-ресурси (соціальні мережі)

16. Що для вас було найважливішим під час вибору професії?

- А бажання принести користь людям
- Б престиж, привабливість обраної професії
- В можливість добре заробляти
- Г перспективи кар'єрного зростання
- Д власні здібності й прагнення їх реалізувати

17. Щоб стати гарним фахівцем, на вашу думку, спочатку потрібно:

- А отримати професійну підготовку у виші
- Б закінчити технічний ліцей
- В закінчити коледж
- Г спробувати себе у вибраній професії

18. Як часто вчителі розповідають про світ професій на заняттях?

- А часто
- Б зрідка
- В дуже рідко
- Г не розповідають

19. Як вам подобається працювати?

- А індивідуально
- Б колективно
- В не задумувався над цим питанням

20. У процесі майбутньої професійної діяльності, що вам більше б сподобалось?

- А бути виконавцем
- Б бути організатором
- В керувати
- Г не задумувався над цим питанням

21. Факультативи з яких предметів ви хотіли б відвідувати?

☐ 1 Українська мова	☐ 11 Хімія
☐ 2 Алгебра	☐ 12 Фізична культура
☐ 3 Інформатика	☐ 13 Правознавство
☐ 4 Іноземна мова	☐ 14 Біологія
☐ 5 Геометрія	☐ 15 Естетика
☐ 6 Технології	☐ 16 Економіка
☐ 7 Зарубіжна література	☐ 17 Географія
☐ 8 Фізика	☐ 18 Хореографія
☐ 9 Трудове навчання	☐ 19 Образотворче мистецтво
☐ 10 Історія	☐ 20 Музична культура

22. Якому з напрямів ви надаєте перевагу у виборі подальшої професійної діяльності?

- А гуманітарному (філософія, філологія, релігієзнавство, антропологія, педагогіка тощо)
- Б соціально-політичному (економіка, соціологія, право, соціальна психологія, історія тощо)
- В природничому, точним наукам (математика, інформатика, фізика, хімія, біологія тощо)
- Г технічному, інженерній справі (металургія, гірництво, будівництво, електротехніка тощо)
- Д військовій справі
- Е бізнесу, менеджменту
- Є сільському господарству;
- Ж творчим професіям (журналіст, митець, музикант тощо)
- З професійним заняттям спортом
- И робітничим професіям
- І професіям сфери обслуговування
- К утруднююся відповісти
- Л я ще не зробив свого професійного вибору

Використані джерела

Зеер Э. Ф., Павлова А. М., Садовникова Н. О. Профорієнтована теорія і практика: учеб. посібник для вищої школи. Москва: Академічний Проект, 2008. 192 с.

2

ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ
(Т. Д. Дубовицька)

Мета: дослідження спрямованості та рівня розвитку внутрішньої мотивації діяльності під час вивчення конкретних навчальних предметів; аналіз причин неуспішності учнів; виявлення категорій учнів залежно від спрямованості мотивації вивчення предмета (з домінуванням зовнішньої мотивації, домінуванням внутрішньої мотивації та середнім рівнем); забезпечення психологічною супроводу учнів у процесі навчання; дослідження ефективності викладання навчальних дисциплін і пошук резервів її підвищення.

Тест-опитувальник, призначений для діагностики спрямованості мотивації вивчення предмета, може використовуватися в освітньому процесі й слугувати основою підвищення ефективності навчання. Особливістю тесту є зокрема те, що досліджується не мотивація навчальної діяльності взагалі (як це властиво більшості тестів), а специфіка мотивації навчальної діяльності, що виявляється під час вивчення конкретних навчальних дисциплін.

Загальна характеристика. Методика складається з 20 суджень і запропонованих варіантів відповідей. Для підвищення достовірності результатів всі запитання збалансовані за кількістю позитивних («так») і негативних («ні») відповідей: за кожною шкалою їм відповідає однакова кількість пунктів опитувальника. В опитувальнику немає суджень, що стосуються особи вчителя, це відрізняє методику від таких, як «Викладач очима студентів» або «Ставлення до вчителя». Учні висловлюють своє ставлення до того, що відбувається на уроці, й описують свій стан. Дослідження може проводитися анонімно, колективно й індивідуально. На відміну від традиційних варіантів відповідей («так», «ні»), які через свою категоричність часто викликають утруднення у виборі відповіді, в опитувальнику пропонується ширший набір можливих відповідей: «правда», «напевно, неправда», «напевно, правда», «неправда».

Відповіді у вигляді плюсів і мінусів записуються або в спеціальному бланку, або на чистому аркуші паперу. Оброблення проводять згідно з ключем. Методика може використовуватися з усіма категоріями учнів, здатних до самоаналізу та самозвіту, починаючи приблизно з 12-річного віку.

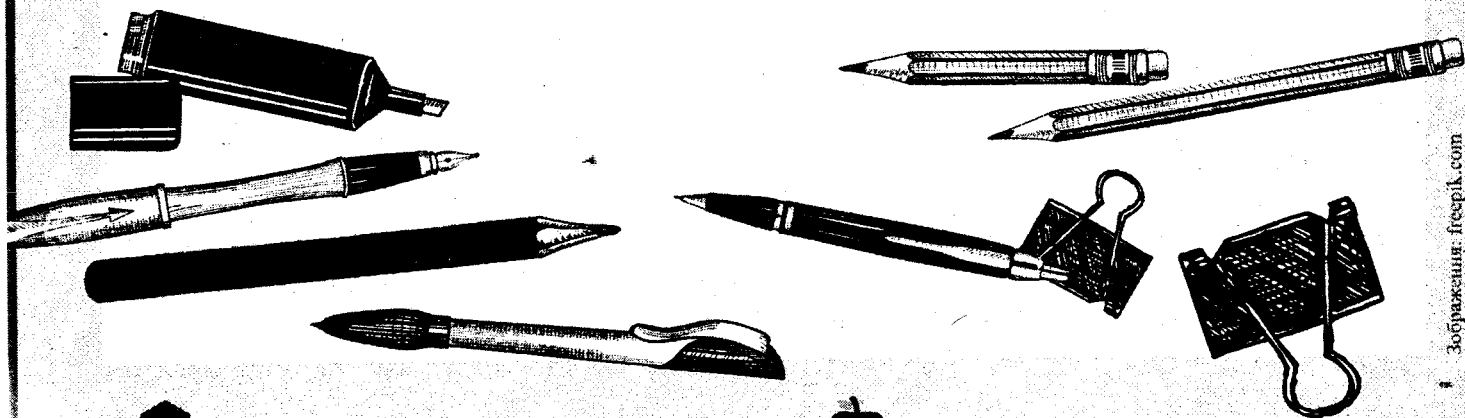
Інструкція. Задля підвищення ефективності навчання просимо вас взяти участь у нашому дослідженні. Прочитайте кожен вислів і зазначте свою думку стосовно предметів, що вивчаються, поставивши навпроти номера судження свій варіант, використовуючи для цього вказані в дужках позначення:

- правда — (+ +);
- напевно, правда — (+);
- напевно, неправда — (-);
- неправда — (- -).

Використання цієї методики дає змогу залучити школярів і студентів до активного обговорення того, чому з одних предметів у них висока внутрішня мотивація, а з інших предметів — низька (безумовне домінування зовнішньої мотивації).

Судження

1. Вивчення цього предмета дає мені можливість дізнатися чимало важливого для себе, проявити свої здібності.
2. Предмет, що вивчається, мені цікавий, і я хочу знати якомога більше про нього.
3. У вивченні цього предмета мені достатньо тих знань, які я отримую на заняттях.
4. Навчальні завдання із цього предмета мені нецікаві, я їх виконую, тому що цього вимагає вчитель.
5. Труднощі, що виникають у процесі вивчення предмета, роблять його для мене ще більш захопливим.
6. Під час вивчення предмета, крім підручників і рекомендованої літератури, я самостійно читаю додаткову літературу.
7. Вважаю, що важкі теоретичні питання із цього предмета можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить із цього предмета, прагну розібратися і дійти до суті.
9. На заняттях із цього предмета в мене часто буває такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».
10. Активно працюю і виконую завдання лише під контролем учителя.
11. Матеріал, що вивчається із цього предмета, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, удома) зі своїми однокласниками (друзями).
12. Прагну самостійно виконувати завдання із цього предмета, не люблю, коли мені підказують і допомагають.
13. Прагну списати у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.
14. Вважаю, що всі знання із цього предмета — цінні і потрібно знати якомога більше.
15. Оцінка із цього предмета для мене важливіша за знання.
16. Якщо я погано підготовлений до уроку, то я не засмучуюсь і не переживаю.
17. Мої інтереси і захоплення у вільний час пов'язані із цим предметом.
18. Цей предмет дається мені важко, доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.
19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю уроки з цього предмета, то мене це засмучує.
20. Якби це було можливо, то я вилучив би цей предмет із розкладу (навчального плану).

Бланк відповідей*

ПІБ учня _____ Школа _____ Клас _____ Стать _____

№ з/п	Назва предметів, що вивчаються					
	Математика	Фізика	Українська мова	Історія України	Біологія	Фізкультура
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						

Оброблення результатів. Обчислення здійснюється відповідно до ключа, де «так» означає позитивні відповіді (правда; напевно, правда), а «ні» — негативні (напевно неправда; неправда). За кожен збіг із ключем нараховується один бал.

Ключ

Так	1	2	5	6	8	11	12	14	17	19
Ні	3	4	7	9	10	13	15	16	18	20

Для визначення рівня внутрішньої мотивації можуть бути використані такі нормативні межі:

- 0—5 балів — низький рівень внутрішньої навчальної мотивації;
- 6—14 балів — середній рівень внутрішньої навчальної мотивації;
- 15—20 балів — високий рівень внутрішньої навчальної мотивації.

* — Назви предметів обираються експериментатором.

Використані джерела

Дзюбка Л., Гриценко Л. Діагностика навчальної мотивації: збірник методик. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.

3

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(методика К. Замфір у модифікації А. Реана)

Методика застосовується для діагностування мотивації професійної діяльності. В основу покладена концепція внутрішньої і зовнішньої мотивації. Про внутрішній тип мотивації слід говорити, коли для особистості має значення діяльність сама собою. Якщо в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх, щодо змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати тощо), то в цьому випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Самі зовнішні мотиви діляться на зовнішні позитивні й зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безсумнівно, більш ефективні й більш бажані з усіх поглядів, ніж зовнішні негативні мотиви.

Інструкція. Прочитайте перелічені мотиви професійної діяльності, дайте оцінку їх значущості для вас за п'ятибальною шкалою.

Бланк відповідей

№ з/п	Мотиви професійної діяльності	У дуже незначній мірі	У досить незначній мірі	У невеликій, але й не малій мірі	У досить великій мірі	У дуже великій мірі
1	Грошовий заробіток					
2	Прагнення до просування кар'єрними сходами					
3	Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4	Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей					
5	Потреба в досягненні соціального престижу й поваги з боку інших					
6	Задоволення від самого процесу й результату роботи					
7	Можливість найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності					

* — Показником виразності кожного типу мотивації буде число в межах від 1 до 5.

Оброблення результатів. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) відповідно до таких ключів.

$$ВМ = (\text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7}) / 2;$$

$$ЗПМ = (\text{оцінка п. 1} + \text{п. 2} + \text{оцінка п. 5}) / 3;$$

$$ЗНМ = (\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4}) / 2.$$

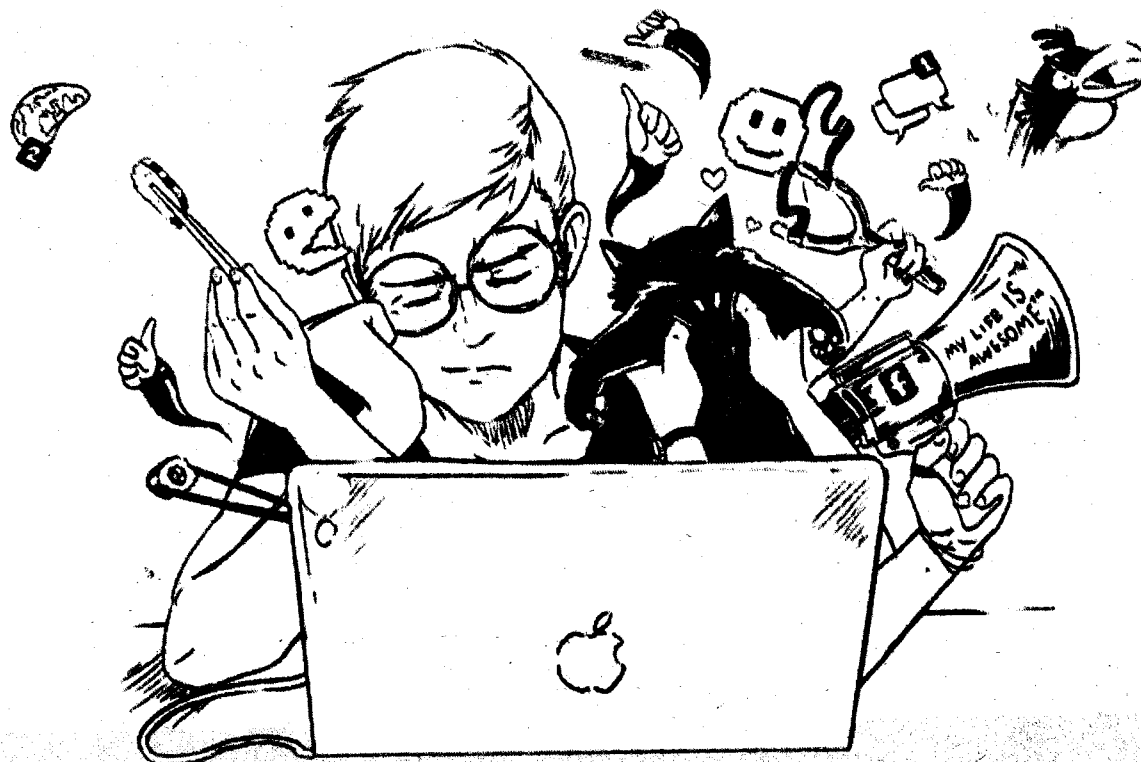
Інтерпретація результатів. На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс є типом співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

Найкращими, оптимальними мотиваційними комплексами слід вважати такі два типи сполучень: $ВМ > ЗПМ > ЗНМ$ і $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$. (Цього разу робимо висновок про *високий рівень внутрішньої мотивації*).

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$. (У такому разі робимо висновок про *низький рівень внутрішньої професійної мотивації*).

Між цими комплексами укладені проміжні, з погляду їх ефективності, інші мотиваційні комплекси. (У такому разі робимо висновок про *середній рівень внутрішньої професійної мотивації*).

Під час інтерпретації слід враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, а й те, наскільки сильно один тип мотивації перевершує інший за ступенем виразності.

Використані джерела

Бордовская Н. В. Педагогика: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 235 с.

4

ЕКСПЕРТНІ ОЦІНКИ

Для визначення:

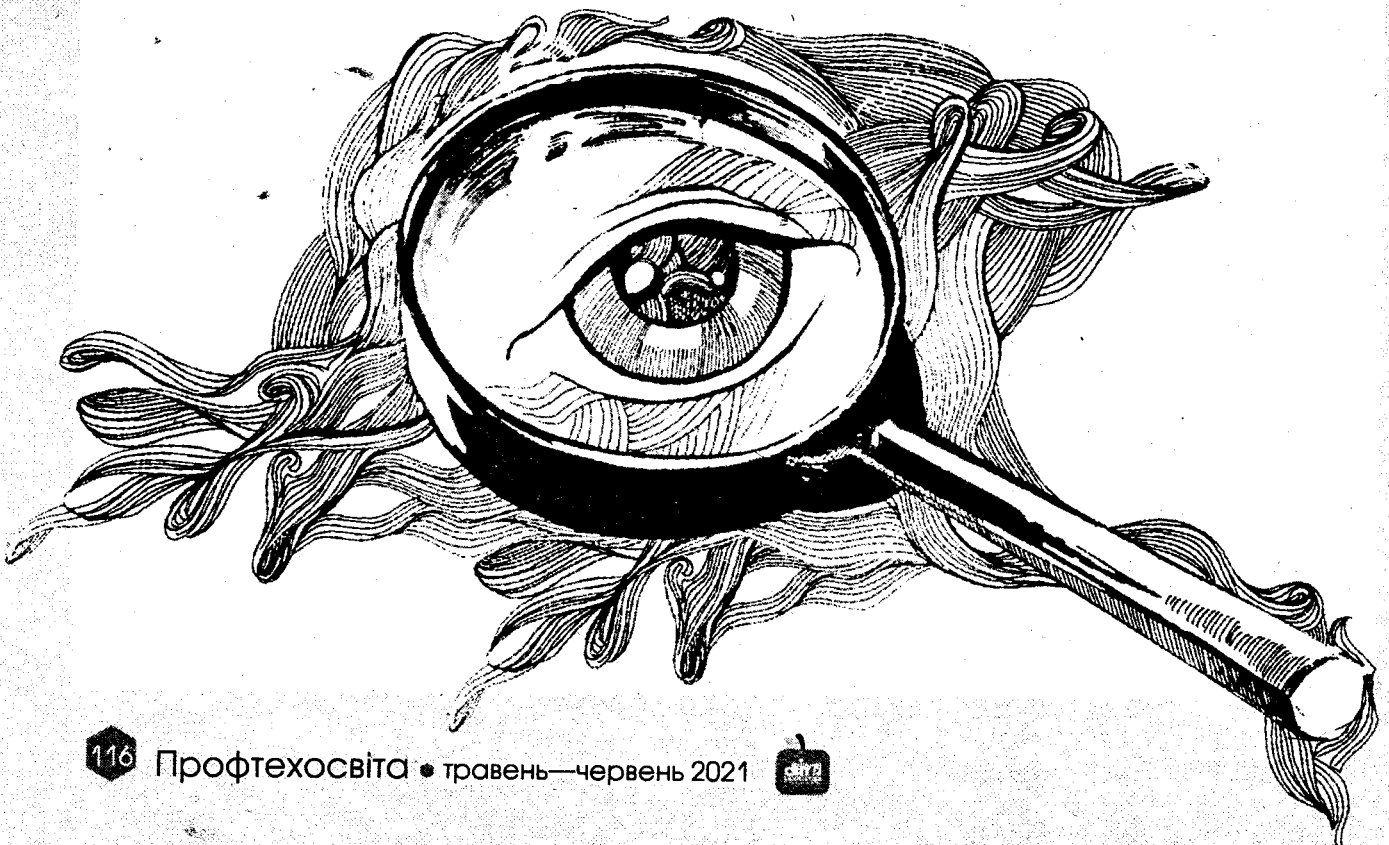
- навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям;
- прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей;
- рівень навчальних досягнень у процесі опанування профільних предметів.

Учителю-предметнику, класному керівнику або шкільному психологу пропонується оцінити рівень сформованості в старшокласників навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям, прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей (таблиця).

Сформованість в учня ознак, перелічених у лівій частині таблиці, оцінюється за трибальною системою, де: 3 бали — високий рівень розвитку, 2 бали — середній, 1 — низький. Оцінювання рівня сформованості кожного з показників здійснюється на основі підрахунку балів.

Для визначення рівня сформованості в старшокласників навичок визначення відповідності професійних вимог обраної професії власним індивідуальним особливостям аналізуються суми балів, отриманих за 8, 11—15 пункти (від 15 до 21 — високий рівень розвитку; від 8 до 14 — середній рівень; від 0 до 7 — низький рівень).

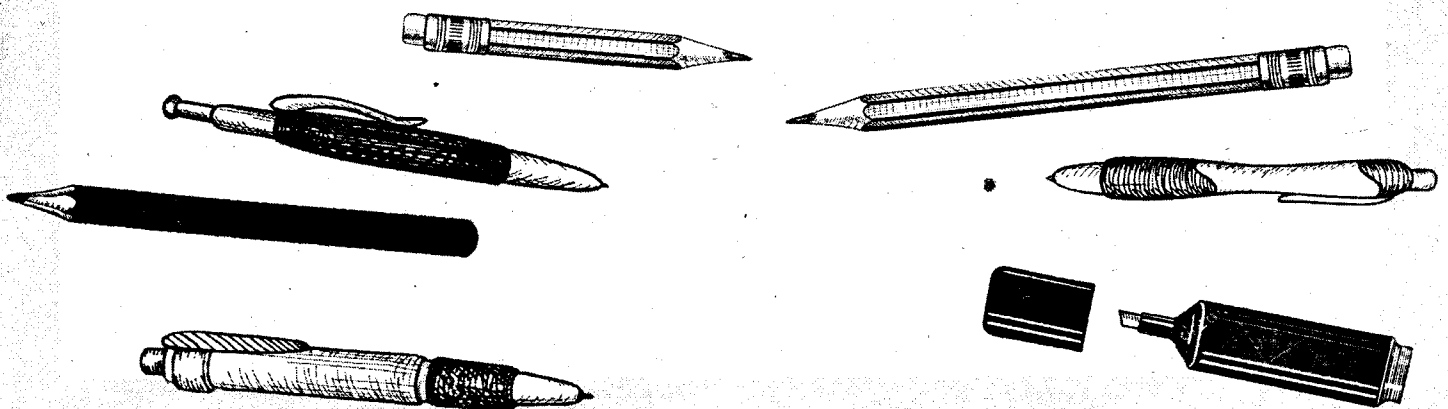
Для визначення рівня сформованості в старшокласників прагнення до самовдосконалення, самореалізації та саморозвитку професійно важливих якостей — аналізуються суми балів отриманих за 1—10 пункти (від 21 до 30 — високий рівень розвитку; від 11 до 20 — середній рівень; від 0 до 10 — низький рівень).

Таблиця

**Вивчення сформованості в старшокласників
навичок визначення відповідності вимог обраної професії власним
індивідуальним особливостям**

№	Перелік ознак	1 бал	2 бали	3 бали
1	Додатково відвідує факультативи, гуртки			
2	Позитивно ставиться до громадських доручень			
3	Виявляє наполегливість, цілеспрямованість та організованість у навчальній діяльності			
4	Прагне до високих результатів у навчанні			
5	Цікавиться можливостями продовження навчання			
6	Уміє переборювати труднощі			
7	Позитивно ставиться до професійних проб			
8	Підвищує рівень знань щодо обраної професійної діяльності			
9	Активний у діяльності, пов'язаній із майбутньою професією			
10	Розуміє і враховує фактори, що обумовлюють вибір професії			
11	Обрана професія відповідає інтересам і потребам учня			
12	Обрана професія відповідає здібностям учня			
13	Цікавиться думкою вчителів і батьків про його здібності			
14	Адекватно оцінює свої можливості здійснити власні професійні наміри			

Використані джерела

1. Бордовская Н. В. Педагогика: учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 235 с.
2. Дзюбко Л. Диагностика навчальної мотивації: збірник методик. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.
3. Практикум по психологии профессиональной школы / под ред. Э. Ф. Зеера. Свердловск, 1990. С. 26—33.
4. Федоришин Б. О. Психолого-педагогичні основи професійної орієнтації: дис.... доктора пед. наук. Київ, 1996. 383 с.

